Suvremena etnografija kulturne baštine u solinskom i kliškom kraju

Pleština, Marina

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:504724

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

Repository / Repozitorij:

Repository of Faculty of humanities and social sciences

zir.nsk.hr

UNIVERSITY OF SPLIT

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

MARINA PLEŠTINA

SUVREMENA ETNOGRAFIJA KULTURNE BAŠTINE U SOLINSKOM I KLIŠKOM KRAJU

DIPLOMSKI RAD

SPLIT, 2016.

Odsjek za *Hrvatski jezik i književnost*

Hrvatski jezik i književnost

Kolegij *Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu*

SUVREMENA ETNOGRAFIJA KULTURNE BAŠTINE U SOLINSKOM I KLIŠKOM KRAJU

Studentica:

Marina Pleština

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, rujan 2016. godine

Diplomski je rad obranjen _____ u Splitu pred povjerenstvom:

_____

_____

_____

SADRŽAJ:

1. Uvod……..…..... Error! Bookmark not defined.

2. Predaje 8

2.1. Povijesne predaje 8

2.1.1. Sveti Dujam 9

2.1.2. Car Dioklecijan 10

2.1.2.1. Dioklecijanova kćerka 10

2.1.3. Petar Kružić 11

2.1.4. Predaja o smrti kralja Zvonimira 13

2.1.5. Šuplja crkva 14

2.2. Mitske predaje 15

2.3. Demonološke predaje 16

2.4. Pričanja iz života 17

3. Legende 17

4. Prenja 18

5. Crkveno-pučka baština 18

5.1. Advent 18

5.2. Badnji dan 19

5.2.1. Drvo badnjak 20

5.3. Božić 22

5.4. Silvestrovo i Nova godina 22

5.5. Sveta tri kralja 24

5.6. Poklade 25

5.7. Korizma 26

5.8. Cvjetnica 27

5.9. Veliki četvrtak 28

5.10. Veliki petak 28

5.11. Velika subota 29

5.12. Uskrs 30

5.13. Jurjevo 31
5.14. Sveti Marko 31
5.15. Duhovi 32
5.15. Spasovo 33
5.16. Tijelovo 34
5.17. Sveti Ivan Krstitelj 34
5.18. Velika Gospa 35
5.19. Sveti Rok 36
5.20. Mala Gospa 37
5.21. Svi Sveti i Dušni dan 39
5.22. Sveta Katarina Aleksandrijska 40
6. Nekadašnji život 40
6.1. Dani žetve i vršidbe 41
6.2. Starinske igre 41
6.3. Način života 42
6.4. Hrana 44
6.5. Pranje kose i robe 44
7. Gašpina mlinica 44
8. Poslovice i zagonetke **45**
8.1. Poslovice 45
8.2. Zagonetke 47
9. Zaključak **48**
Rječnik 49
Izvori 50
Popis kazivača 50
Literatura 51
Sažetak 53
Summary 53

1. Uvod

U ovom radu govorit će se o običajima i tradiciji u gradu Solinu i Klisu. Naime Solin je mali gradić u blizini Splita okružen planinama Mosor i Kozjak u kojem su se do danas zadržali neki stari običaji dok su se neki izgubili, ali u posljednje vrijeme ponovno oživljavaju. Klis je naselje i općina koje se nalazi iznad Solina. Klis je najpoznatiji po svojoj tvrđavi koja predstavlja simbol otpora pred turskim navalama. Istiniti iskazi kazivača koji su se rodili u Klisu, a svoj život nastavili u Solinu upotpunit će ovaj rad. Njihove priče o običajima i tradiciji dat će pregled u prošli život, odnosno ispričat će kako su se prije obilježavali svi važniji kršćanski blagdani, kako se prije živjelo, radilo, kako se spremala hrana i na posljetku kako se i zabavljalo. U prvom dijelu ovog rada govorit će se o liturgijskim običajima vezanim za sve važnije kršćanske blagdane, zatim različitim vrstama predaja te legendama i prenjima, a u drugom dijelu o tradiciji koja je karakteristična baš za ovo područje, odnosno nekadašnjem životu od kojega se nešto prenijelo i na novije generacije i ostavilo svoj utisak. Solin i Klis jesu mali gradovi, ali se ističu bogatom kulturom i tradicijom, te povijesti koja je jako bitna za cijeli naš narod. Prije svega upoznat ćemo se s najvažnijim karakteristikama usmene književnosti i njezinim razvojem kroz povijest.

Dragić navodi da književnost svjedoči o životu ljudi, naroda i čovječanstva, a najstarija i najdugotrajnija književnost jest usmena književnost. „Usmena lirika, epika, drama, poslovice i zagonetke postoje od agrafijske etape ljudske duhovnosti i tradicija su pisanoj književnosti. Usmena književnost je jako utjecala na renesansnu i na baroknu književnost. U renesansi se nazivala narodnom književnošću.“ (Dragić, 2008:11) Dragić ističe da se za vrijeme uvođenja homerologije, od kraja 18. stoljeća naziva anonimna književnost.“[1]

Također ističe da je usmena književnost nosila i naziv seljačka književnost početkom 20. stoljeća odnosno za vrijeme vladavine Seljačke stranke, a neki su je povjesničari nazivali i pučkom književnošću. Koristio se i naziv tradicionalna književnost. (Dragić, 2008:12)

„Sustav usmene književnosti čine: lirska poezija, epska poezija, pripovijetke (priče), drama (folklorno kazalište), retorički (usmenogovornički), mikrostrukture (poslovice, zagonetke). Usmenoknjiževni sustavi se isprepliću međusobno.“ (Dragić, 2008:12)

[1] William Thomas 1846. godine predložio je naziv folklor-narodno znanje. Mnogi povjesničari, etnolozi, filozofi navode da su Hrvati iz svoje pradomovine donijeli svoju tradicijsku kulturu. (Dragić, 2008:12)

Također međusobno se miješaju usmena i pisana književnost. Pisci su stvarali svoja djela po uzoru na usmenu književnost ili su u svoja djela uvrštavali usmenoknjiževne oblike.[2] (Dragić, 2008:12)

Usmena književnost traje do danas. „Kao književni fenomen nije se nimalo istrošila. Zanimanje za nju čak je i poraslo.“ (Botica, 1995:13)

Ne postoji ni jedan hrvatski pisac koji nije koristio nešto od usmene književnosti. Od značajnijih hrvatskih pisaca ističu se: Gundulić, Držić, Mažuranić, Krleža, Šenoa, Ujević, Aralica. (Botica, 1995:10)

Botica navodi da je zanimanje za našu narodnu književnost potaknula *Asanaginica*, otisnuta u djelu opata Alberta Fortisa *Viaggio in Dalmazia*, a pretpostavlja se da ju je dobio od Splićanina Julija Bajamontija koji je poznavao narodnu pjesmu i pisao o njoj. „Za 18. stoljeće može se reći da je zlatno doba usmenoknjiževnog stvaralaštva.“ (Botica, 1995:11)

Kada govorimo o književnosti preporoda možemo reći da se ona podudara s narodnom književnošću. U pisce ovog razdoblja ubrajaju se: Gaj, Vraz, Kukuljević, Šenoa. Botica ističe da se u 20. stoljeću nije ništa bitno promijenilo što se tiče usmene književnosti; usmena je književnost i dalje nastajala, trajala i zapisivala se u svim hrvatskim područjima. (Botica 1995:13)

Dragić ističe da je odnos prema tradiciji civilizacijski čin te da se u naprednom svijetu tradicija njeguje, poštuje, čuva i prezentira. Tradicijska kultura i književnost dobili su jače značenje od vremena kad je Hrvatska postala Republikom. „Hrvatska usmena književnost je bila stoljećima pamćena, pripovijedana i prenošena hrvatskim jezikom. Ona ima najveće zasluge za očuvanje hrvatskog nacionalnog i vjerskog identiteta. Hrvatska tradicijska kultura i književnost svjedoče četrnaest stoljetnu ukorijenjenost Hrvata u europskoj kulturi i tradiciji.“ (Dragić, 2008:13)

[2] „Onaj daroviti pojedinac koji osjeća snagu riječi i unutar govorenog jezika određene sredine i koji provodi odabir kako bi prikladno izrazio svoja djela i predao ih slušateljima kao oblikovanu strukuturu može se nazvati tvorcem usmenoknjiževnih tekstova. Tekst oblikovan unutar neke zajednice ostaje aktualan dok služi svojoj svrsi. U trenutku kada on postane nepotreban, ili istrošen, pada u zaborav. Neki su sadržaji, primjerice mitske i obredne naravi, ostali do danas u svom izvornom obliku te su dragocjeno svjedočanstvo hrvatske drevnosti.“ (Botica, 1995:9)

2. Predaje

„Predaje su vrste priče koje se temelje na vjerovanju u istinitost njihovih sadržaja. Postoji velik broj usmeno-proznih oblika u svetim knjigama. *Vede* je staroindijska-sanskrtska sveta knjiga, a nastajala je od 16. do 6. stoljeća prije Krista. I danas sveto pleme Veda živi u Indiji zahvaljujući usmenoj predaji. U *Bibiliji* je mnogo usmenih predaja i legendi. Takva je npr. priča o *Juditi*." (Dragić, 2008: 273)

Predaje se klasificiraju prema sljedećim mjerilima, a to su: motivska, tematska, funkcionalna i druga. Prema današnjoj relevantnoj literaturi predaje možemo podijeliti na: povijesne, etiološke, eshatološke, mitske (mitološke), demonske (demonološke) predaje te pričanja iz života. (Dragić, 2008:273)

2.1. Povijesne predaje

Povijesne predaje karakteristične su po tome što opisuju povijesne događaje i osobe. „Prema povijesnom slijedu hrvatske povijesne pjesme, epske pjesme i povijesne predaje mogu se klasificirati na: agrafijsku epohu, doba drevnih Grka, ilirsko i rimsko doba, starohrvatsko doba, epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.), epoha osmanske vladavine (1463.-1878.), period od konca 19. stoljeća do 1914. godine, razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.), epoha SFRJ (1945.-1990.), period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine" (1990.-). (Dragić, 2008:274)

„Ime Solin je poteklo od latinskog naziva Salona, a u povijesti se to ime prvi put spominjalo za vrime rata Ilira i Rimljana. Ali početak ovog naselja je mnogo raniji. Stari Grci su smatrali Salonu lukom ilirskog plemena Dalmata. U vremenu kad je Ilirik posta rimska pokrajina, Salona je postalo kulturno, vojno, političko središte. A to šta je Dioklecijan rođen u Saloni i u okolici sagradia svoju palaču doprinilo je ugledu ovoga grada. Grad su srušili Slaveni i Avari, a ljudi koji su uspili preživit su se sakrili na otoke u blizini i u Dioklecijanovu palaču. Ove su prostore još mnogo godina iza pustošili Turci no nakon njihova odlaska Solin i Klis su oslobođeni. Solin je prastarim mlinicama i stupicama na rici Jadro dobivao na gospodarskoj važnosti. Njima su se služili ljudi koji su živili uz obalu i u

Dalmatinskoj zagori. U Solinu je sagrađena Gospina crkva na otoku. Viruje se kako je taj Gospin otok okružen rikom Jadro bia prvo naselje Hrvata.“[3]

2.1.1. Sveti Dujam

Dragić navodi da je sveti Dujam bio solinski biskup i mučenik, a da je živio u 3. stoljeću. Prema splitskoj predaji živio je u 1. stoljeću. Podrijetlom je iz Sirije, preobratio se i krstio u Antiohiji. Bio je učenik svetoga Petra. Također navodi da je Sveti Dujam u Saloni osnovao crkvenu zajednicu i mnoge obratio na kršćanstvo zbog čega je i umro mučeničkom smrću. Svetom Dujmu je bila odrubljena glava. Pokopan je na Manastirinama. Manastirine su staro kršćansko groblje u Saloni. Smatra se da je svetog Dujma pokopala jedna kršćanska obitelj. Otada su svi kršćani htjeli biti pokopani što bliže svetom Dujmu. „Ivan Ravenjanin je u 7. stoljeću prenio moći svetog Dujma iz Solina u Split.“ (Dragić, 2008: 293)

Dragić navodi predaju iz koje možemo saznati kako su se ljudi okupili kako bi prenijeli svetog Dujma. Prema toj predaji izabrali su nekoliko ljudi koji su ga pokušali podići, ali ga nisu uspijevali pomaknuti s mjesta. Zatim je narod pomislio da sveca ne mogu nositi grješni ljudi pa su rekli svećenicima da ih oni pokušaju nositi, ali ni oni nisu uspjeli. Potom su odlučili da djeca pokušaju pošto su ona nevina i nisu grješna. I zaista djeca su uspjela podići sveca. Pošto je bila velika vrućina djeca i ostatak naroda su stali pred Splitom kako bi se odmorili. Uhvatila ih je velika žeđ pa su se odlučili pomoliti svecu nakon čega je iz iz zemlje potekla hladna voda. Na tom mjestu gdje je izbila hladna voda sagradili su Splićani kapelicu, koja i danas tu stoji, a pred njom je izvor bistre i hladne vode koja je prema pričama čak i ljekovita. (Dragić, 2008: 294)

„Najstarija salonitanska bazilika je Kapljuč. Smatra se da je ime dobila po potoku koji je bija u blizini. Ona je bila posvećena petorici mučenika. A na kršćanskim sarkofazima se nalazia Kristov monogram u grčkom pismu, a pastir je simbolizira priču iz Novog Zavjeta o pastiru koji traži ovcu koja je zalutala i vraća je u stado. I danas je običaj vjernicima u Solinu prvu nedilju nakon svetog Duje održati misu na Manastirinama, mistu na kojem je bio pokopan. Zatim bi bila mala procesija oko tog starog groblja u čast njegove mučeničke smrti.“[4]

[3] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. godine u Splitu.
[4] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. godine u Splitu.

2.1.2. Car Dioklecijan

Gaj Aurelije Valerije Dioklecijan bio je jedan od najosebujnijih vladara u povijesti Europe. Podrijetlom je iz Dalmacije. Bio je zapovjednik straže cara Numerijana. 285. godine proglašen je carem. Dragić ističe da je Dioklecijan nakon osam godina vladavine carstvom shvatio da je velikom Rimskom carstvu potrebno više vladara te je ustanovio tetrarhiju[5] što znači da su četiri cara vladala jednakim dijelovima carstva, a Dioklecijan im je bio poglavar. Također ističe da je Dioklecijan bio car Istoka i vladar čitavoga carstva. „Sebe je *urbi et orbi*[6] proglasio sinom Jupitera." (Dragić, 2008:287)

Također navodi da je svog prijatelja Maksimilijana proglasio cezarom te da mu je dao na raspolaganje zapadni dio carstva. Dioklecijan i Maksimilijan povukli su se nakon dvadeset godina vladavine, a vlast su ostavili Galeriju i Konstanciju. „Dioklecijanova zamisao o upravljanju carstvom srušena je građanskim ratovima nakon 305. godine, a uzroci su bili u pohlepi vladara i ambicijama te željom da vladaju sami." (Dragić, 2008:287)

„Car Dioklecijan je bia zloglasni vladar koji je progonia kršćane, ali prema pričama oni su se hrabro borili i umrli u svojoj viri.

Također postoji legenda o tome kako je Dioklecijan saznao da će postati car. Dok su služili u području današnjeg Tongresa (Belgija) vojnici su bili smješteni po privatnim kućama di su dobivali hranu i krevet, a za to su vlasniku plaćali. Dioklecijanu i njegovu suborcu Maksimilijanu domaćica je bila gostioničarka Drijada. Nakon obida koji im je spremila Dioklecijan je platia točno onoliko koliko je gostioničarka rekla da obid stoji. Na to mu je ova prigovorila kako mu ne bi ruka otpala da je da koju paru više, a Dioklecijan je uzvratia da će bit šire ruke kad postane caren. Drijada je zatim uzvratila ričima: „Dioklecijanu, ne šalite se sa sudbinom, jer ćete zaista postati car, al kad ubijete sudbonosnog vepra." Ove riči Dioklecijan je svatia ozbiljno te otiša u lov na veprove šta je u ono vrime bilo stvarno opasno."[7]

2.1.2.1. Dioklecijanova kćerka

Isto tako postoji predaja o kćeri cara Dioklecijana vezana za grad Solin.

[5] Upravni sustav u rimskom carstvu koji je uveo car Dioklecijan.
[6] Uobičajeni uvod rimskih objava, a znači: gradu (Rimu) i svijetu.
[7] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. godine u Splitu.

„Naime njegova kćer je podržavala kršćane i nije želila da njezin otac ubija kršćansku dicu. Zato ju je on proklea i smatra se da od tada ona dva puta u godini prođe u kočiji kako bi pronašla nekoga da je spasi. Dioklecijan je jedan put pozva mater i njeno dite, a tad se znalo da će pogubit dite. Zato je majka od svog mlika napravila sinu kolač i dala mu ga da ga ponese caru da ga proba. I tako je sin doša tamo, a ovaj naredia da ga se ubije. No dite prije smrti kaže caru da proba kolač koji mu je mater napravila. Ali kad je Dioklecijan sazna da je kolač bia od materinog mlika nije ga moga ubit. Pustia ga je doma, ali je mora šutit o tome. A ako nebi moga izdržat reka mu je da to šapne zemlji. I dječak stvarno tako uradi, ode iza kuće i prišapne to travi. I na tom mistu je nikla trstika, a dica su od toga napravila svirale i one su svirale ono šta je dječak prišapnija travi o caru Dioklecijanu.

Tako je to došlo i do cara koji je naredia da se ubije petsto dice. Ali to je saznala njegova kćerka i nije mogla to dopustit. Na to joj je on reka: „Đava te nosa!" i tad je punia jak vitar i odnia nju skupa sa kočijom i nikad se nije vratila. Zato ona traži nekog da je spasi, al niko nije uspia. Jedan put je jedan pokuša, al nije bilo lako jer su ga tad napadali vrazi, zmije, vitrovi. Al nije odustaja nego tek kad je vidia da se i sam raspada odlučia je da spasi sebe i ispustija je iz ruku Dioklecijanovu kćer."[8]

2.1.3. Petar Kružić

Petar Kružić kliški je i senjski kapetan poznat i po nazivu čuvar grada Klisa. Podrijetlom je iz nižeg plemstva koje je obitavalo oko Bihaća i Bosiljeva. Mijatović ističe da su se Kružići prozvali po mjestu Krug (Croog) između planine Plješevice i rijeke Une. O Kružićevim roditeljima nije ništa poznato. Poznata nam je samo činjenica da je imao dvije sestre Jelenu i Katarinu, te da je bio oženjen suprugom Jerolimom. Od njegove djece poznat je jedino sin Franjo i nezakoniti sin Ivan. Također ističe da je obavljao je višu vojničku službu u Klisu. (Mijatović, 1990:25)

Mijatović navodi da se iz dva Kružićeva pisma iz 1529. i 1530. može zaključiti da je rođen prije 1490. Tek od 1522. godine poznatiji su podaci o Kružićevu zalaganju za obranu Klisa. U srpnju je te iste godine poslao u Dubrovnik svoga povjerenika Jurja Mrcinića da zatraži pomoć pred turskom navalom na Klis. „Postao je i senjskim kapetanom 1522. godine. Da bi

[8] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. u Splitu.

preduhitrio tursku vojsku koja se okupljala u Sinju radi osvojanja Klisa pokušao je zauzeti Sinj, ali je upao u tursku zasjedu.“ [9] (Mijatović, 1990:26)

Mijatović također ističe da je Kružić nedugo zatim postao i kapetanom Senja. Kružić je uvijek bio spreman za obranu domovine. Poginuo je u borbi protiv turaka, odsječena mu je glava. Kada su Klišani vidjeli odrubljenu glavu svog zapovjednika predali su se i napustili grad. Zato se kaže da su i Kružić i Klis pali istog dana 12. ožujka 1537. godine. (Mijatović,1990:32)

„Protuosmanlijske borbe su se vodile u 16. stoljeću na području habsburškog, mletačkog i osmanskog carstva. Među ratnicima istakao se Petar Kružić kliški kapetan. Pretpostavlja se da se rodia u Krugu u Nebljuhu, a bia je pripadnik nižeg plemstva. Kružićevi posjedi su se nalazili na putu Osmanlijama tako da su morali pobić. Brzo je ka konjanik, graničar pokaza svoje ratničke sposobnosti šta ga je preporučilo ondašnjem kliškom kapetanu Ivanu Križaniću, te je uz njegovu potporu napredova u službi. Bia je i u zarobljeništvu. Katkad je Kružić u ratu sa turcima zna izvući i deblji kraj, al bi se uvik nekako izvuka. Kasnije je preuzea i njihovu ratnu taktiku pustošia je gradove i pljačka ih i time je poboljšava svoje imovinsko stanje. Od Ferdinanda Habsburškog je kupia grad i gospoštiju Lupoglav koja je postala utočište njegovoj užoj i široj familiji te pouzdanicima.“[10]

„Ženu Jerolimu i sina Jurja držao je u Senju, a imao je i izvanbračnog sina Ivana. Postiga je velike uspjehe u obrani Klisa, no kasnije je bile sve teže boriti se protiv Osmanlija. Bitka koja je bila ispod Klisa donila je teški poraz kršćanskoj vojsci i tu je poginija Petar, a turci su mu odrubili glavu. Nakon toga Klis se prida i posljedica toga je da je skoro cila priobalna Hrvatska pala pod tursku vlast. I danas se ljudi okupljaju kraj Gospe trsatske da bi odali počast ovom palom ratniku. Na tom mistu su se okupljali ne zato šta je on tu sagradia stube ili zato šta mu je tu grob nego zato šta se vjeruje da je bia veliki ratnik koji se i sam često molia. On je na tom mistu jača svoju želju da i on bude drugima zaštitnik i branitelj. Zbog toga i postoji drugo mišljenje da je on poteka upravo sa Trsata jer je bija vezan za to

[9] „Kad je čuo da Turci pripremaju napad na Klis, Kružić je otišao u Senj, skupio vojnike koji su doplovili noću u 40 brodova te se iskrcali u Solinu. Iskrcavši se u Solinu napali su turski tabor pod Klisom. Kružićeva pobjeda nad turcima bila je glavna vijest u svijetu. Svi su govorili da je Klis čudom spašen i da je tom junačkom vojskom čitava Dalmacija oslobođena od turske opasnosti. Nakon što je utvrdio Klis vratio se u Senj.“ (Mijatović, 1990:27)

[10] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. u Splitu.

svetište. Također se priča da je jedno vrime bia izopčen iz crkve jer se nije dobro ponia prema biskupu i banu u doba kad je bia opkoljen od turaka.“[11]

„Pojam „uskoci“ dolazi od hrvatske riči uskočiti, a u prošlosti se odnosia na vojnički organiziranu grupa vojnika, katolika koji su bili pod osmanskom vlasti. Većina uskoka okupila se oko hrvatskog zapovjednika Petra Kružića u Klisu. Ali kada su turci osvojili Klis uskoci su se preselili u Senj.“[12]

2.1.4. Predaja o smrti kralja Zvonimira

Dmitar Zvonimir kraljevao je od 1075.-1089. godine. Potječe iz dinastije Svetoslavića. Naslijedio je kralja Petra Krešimira IV. Okrunjen je kraljevskom krunom u bazilici Svetoga Petra u Solinu. Dragić navodi da je ime kralja Zvonimira zabilježeno na Baščanskoj ploči te da je vrijeme njegova kraljevanja donijelo veliko blagostanje narodu. U 14. stoljeću zapisana je predaja o strašnom ubojstvu, kako Dragić navodi, najboljeg hrvatskog kralja Dmitra Zvonimira. (Dragić, 2008:303)

Arheolog i povjesničar Frane Bulić zapisao je predaju o ubojstvu kralja Zvonimira. Prema toj predaji ubijen je od svojih podanika u saboru u Kninu. „Zadnje Zvonimirove riječi upućene Hrvatima bile su: *„nigdar ne imali gospodina od svoga jazika, nego vazda tuju jaziku podložni bili.“* Po drugoj verziji ta je kletva glasila ovako: „*Dabogda nad vama tisuću godina vladao tuđi jezik.“* Prema nekim izvorima ta se kletva i ostvarila.“ (Dragić, 2008:304)

„Prema toj legendi kralj Zvonimir je ubijen 20. travnja 1089. godine u Kosovu kod Knina. U to vrime bizantski car Aleksije prvi Komnen bia je potučen od Pečenega na donjem Dunavu, a Turci Seldžuci su osvojili Jeruzalem. Aleksije prvi Komnen je zatražia od pape Urbana II. pomoć za oslobađanje Jeruzalema od Turaka. U to vrime zatražia je pomoć i od kralja Dmitra Zvonimira koji je sazva sabor u Kosovu kod „pet crkava“ no pri spomenu na rat nezadovoljnici su ga ubili.“[13]

Podno Klisa

Podno Klisa tvrda grada
Solinska je prodolina

[11] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. u Splitu.
[12] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. u Splitu.
[13] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. u Splitu.

Prije mnogo sto godina
Zvonimir se okrunio.

Tu je Gospe od Otoka
Grob kraljice Jelene
Tu su svete uspomene
Našeg roda hrvatskog.

Više Splita bila grada
Na Merjanu trobojnica
Toj hrvatska miljenica
Dika ju je pogledat.

S desne strane od Merjana
Kaštelansko ravno polje
Sedam sela poredano
Kano sedam labudov.

Kaštelanke jele tanke
Pod Bijaćin berte cviće
Ikitite s njim grobove
Naših slavnih pradidov.

2.1.5. Šuplja crkva

Uz obale Solinske rijeke Jadro prema istoku, kako Katić navodi, k Majdanu smjestila se Šuplja crkva. Položaj te crkve zatvoren je brjegovima i ograncima Mosora. Sa zapadne strane nalazi se Ilijin potok koji zaustavlja tok rijeke. Katić ističe da poslije velikih oluja taj potok nabuja i donosi ogromno kamenje te da se tu taložio mulj stoljećima koji je zasuo

velike ostatke crkve po kojima se položaj i prozvao Šuplja crkva. Ime je nastalo u doba kad je ta crkva još postojala, ali bez krova.[14] (Katić, 1956:44)

„Uz samu riku Jadro nalaze se ostaci crkava poznati pod nazivom „šuplja crkva". Taj naziv potječe od zidova zapuštene crkve urušena krova. To je nekada bila bazilika posvećena svetom Petru i Mojsiju. Smatra se da je u toj crkvi bia okrunjen kralj Zvonimir i da se pokraj nje nalazia benediktinski samostan koji je vjerovatno bia povezan s vladarskom kućom.

Rika je tada tekla drukčijim tokom, a teren okolo nje je bia niži. Kako je rika tekla sasvim blizu poplavila je ostatke koji se često ostajali pod vodom. Zanimljivo je bilo to da se ova crkva gradila untar ostataka one prije čiji su se zidovi nazirali pod ogradom koja je odvaja od ceste.

Tu se uliva u Jadro brdski potok zvan Ilijino vrilo šta izvire blizu Rižnica pod kozjačkom kosom. To je djelovalo na potapanje ostataka crkve."[15]

2.2. Mitske predaje

„Mitske predaje pripovijedaju o vilama i povijesnim osobama kojima je narod pripisao nadnaravnu moć. Prema tim predajama te bi osobe pomagale junacima i samo bi noću dolazile u selo." (Dragić, 2008:429)

Dragić ističe da su zavodile mladiće javljajući im se u snu. Pripovijeda se da su vile pomagale bolesnim osobama da se izliječe, siromašnim djevojkama pomagale su brže istkati ruho za udaju, pomagale su mladim pastirima, mlade bi prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu. (Dragić, 2008:429)

Dragić također ističe da su vile činile zlo samo ako bi im se netko zamjerio na način da izda njihovu tajnu da im je jedna noga magareća, konjska ili kozja. „Prema predaji vile su bile bajkovite ljepotice, većinom su bile u dugim bijelim ili plavim haljinama, dugih zlatnožutih počešljanih kosa, s modrim ili zelenim očima i imale su nadnaravnu moć." (Dragić, 2008:429)

Od povijesnih osoba kojima narod pripisuje mitsku moć izdvajaju se Marko Kraljević, Janko

[14] „Šuplja crkva je mjesto gdje se krunio kralj Zvonimir. „Zvonimir je najprije izabran za kralja od hrvatskoga naroda i onda je dao svoju izjavu i zavjernicu papi Grguru VII. o načinu kojim će vladati u svojoj kraljevini. Zvonimirova krunidbena bazilika veća je od ijedne starohrvatske crkve u okolici Solina." (Katić, 1956:48)

[15] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

Sibinjanin, Stojan Janković, Mijat Tomić i Andrijica Šimić. Dragić tvrdi da se mitske predaje pripovijedaju kao memorati i imaju najčešće razrađenu fabulu. (Dragić, 2008:429)

2.3. Demonološke predaje

„Demonološke (demonske) predaje imaju u osnovi osobni doživljaj, odnosno susret s demonološkim (onostranim) bićem.“ (Dragić, 2008:436) U takvim predajama, demoni koji se najčešće pojavljuju su: vještice, stuhe, irudice, kuga, kučibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), čaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas), orko, mačić, zloguke ptice (gavran, kukviža) te razna plašila, prikaze i utvare. (Dragić, 2008:436)

Po narodnom vjerovanju vještice su sklopile savez s đavolom nagodbom koja se potpisivala krvlju. Dragić ističe da bi ženska osoba prodala dušu đavlu, a zauzvrat bi joj on dao nadprirodne moći. „Vještice su zamišljane kako jašu na metli s grbom na leđima i dugim nosom.“ (Dragić, 2008: 437)

Prema narodnim predajama ulazile bi kroz ključanice, spolno bludničile s đavolom, jele djecu, držale tajne sastanke, spremale masti za ljubavne napitke, itd. Vjerovalo se da ima i lijepih vještica jer i đavao voli ono što je lijepo. Dragić ističe da postoji razlika između vještica u bajkama i vještica u demonološkim predajama. U bajci je vještica bezimena i zla, a u predaji je to stvarna osoba koja nanosi zlo.

Stuhe su slične vješticama, a irudice su demonološka bića koja su predvodila olujno nevrijeme. Kuga se, kako Dragić navodi, pokazivala kao kostur djevojke u bijelim haljinama, a nestajala je u obliku vatre. Svojim dodirom je izazivala smrt. Kučibabe (babaroge) su po narodnom vjerovanju živjele u vodi, bunarima, čatrnjama i tamo bi odvlačile djecu koja bi se približila vodi. Dragić navodi da demonske predaje o vukodlacima pripovijedaju o mrtvacima koji su se zbog teških grijeha četrdeset dana nakon smrti ustajali iz groba. Ako su za života bili pijanice pojavljivali bi se kao mješina puna vina, a ako nisu bili pijanice pojavljivali bi se kao mješine pune vodom. (Dragić, 2008:440)

Kudlaci su zli i uvijek nastoje naškoditi čovjeku, a često se pojavljuju u različitim životinjskim oblicima. Dragić navodi da demonske predaje plaše i upozoravaju čitatelje, ali i objašnjavaju uzrok pojavljivanja demona. Po narodnom vjerovanju demonska bića bi se pojavljivala u kasnim satima po noći između ponoći i tri. Kada se oglase prvi pijevci nestaju sva demonska bića. (Dragić, 2008:444)

2.4. Pričanja iz života

„Pričanja iz života su najčešće kratke i podrugljive predaje u kojima se ismijavaju stanovnici pojedinih krajeva i sela, pripadnici određenih društvenih slojeva (seljaci, malograđani) i zanimanja (činovnici, policajci).“ (Dragić, 2008:444)

U pričanjima iz života nalaze se didaktička pitanja o ubijanju staraca; metaforično pričanje itd.

3. Legende

„Legenda je vrsta priče koja ima vjerski karakter. U njezin se sadržaj vjeruje. Sudionici u legendama su: Isus Krist, sveci, svetice, crkveni dostojanstvenici, mučenice i mučenici.“ (Dragić, 2008: 448)

Legenda se dugo vremena smatrala pripoviješću iz života svetaca, te pripoviješću o Božjim i svetačkim čudesima. Dragić ističe da su prema načinu izrade legende bliske predaji i ponekad ih je teško odvojiti. Ono po čemu možemo razlikovati legendu od predaje jest element čuda. „Legende unose red i harmoniju u život. Božja i svetačka čuda ispravljaju nepravde nagrađujući dobro, a ispravljajući zlo.“ (Dragić, 2008: 448)

U Hrvatskoj narodnoj tradiciji najviše se pripovijedaju legende o propasti Gavanovih dvora i o Isusu Kristu i svetom Petru koji su hodali po zemlji. „Postoji također mnogo proznih i versificiranih legendi o svetom Juri, čudotvornim grobovima mučenika i mučenica, čudotvornim svetim slikama, kipovima, križevima i crkvama.“ (Dragić, 2008: 448)

Dragić ističe da Hrvatske legende o propasti Gavanovih dvora imaju svoje izvorište u biblijskoj priči o propasti Sodome i Gomore koje su stradale zbog zlodjela svojih građana. [16]

[16] „Prema legendi dva su anđela išla u Sodomu provjeriti ljudsku pobožnost i milosrđe. Dočekalo ih je samo Lotovo gostoprimstvo dok su se ostali stanovnici htjeli iživljavati na njima. Anđeli su zato upozorili Lota da izvede iz grada svu svoju obitelj zato što oni planiraju uništiti ga. Upozorio ih je kad izađu iz grada da se ne osvrću. Tada je Jahve s neba zapljuštio sumpornim ognjem Sodomu i Gomoru i uništio te gradove. Lotova se žena osvrnula i zbog toga se pretvorila u stup soli.“ (Dragić, 2008: 449)

4. Prenja

„Prenja (nadmetanja) su usmeno-književni žanr moralno-didaktičkog, većinom vjerskog karaktera, a poznavale su ih najstarije civilizacije: sumerska, babilonsko-asirska i staroegipatska. U antičkoj grčkoj i rimskoj književnosti, starohebrejskoj te srednjovjekovnoj i novovjekovnoj svjetskoj književnosti prenja su se pojavljivala u usmenoj komunikaciji.“ (Dragić, 2013:296)

Dragić navodi da je Sumerska poezija poznata po prenjima *Emeš* i *Enten, Inanna odabira zemljoradnika*. Također Dragić navodi i antologijski primjer staroegipatskog prenja po nazivu *Razgovor čovjeka i njegove razočarane duše*. U toj pjesmi čovjek se razočarao nevoljama i nepravdama te je priželjkivao smrt. Razočarani čovjek je izabrao smrt. Postoji veliki broj suvremenih zapisa hrvatskih prenja o razgovoru čovjeka i njegove duše. Dragić tvrdi da je najveći broj hrvatskih prenja porijeklom iz Biblije. U tim prenjima razgovaraju duša s tijelom, čovjek sa smrću, duša sa svecima; Blaženom Djevicom Marijom, Isusom. (Dragić, 2013:296)

5. Crkveno-pučka baština

5.1. Advent

Dragić ističe kako slavljenje adventa potječe iz 4. stoljeća. Naziv advent dolazi od latinske riječi *adventus*, što znači dolazak, dohod, početak. Za došašće je karakteristična priprava i pokora te radosno iščekivanje dolaska Gospodina Isusa Krista. Također navodi da svećenici u tom liturgijskom razdoblju nose ljubičaste misnice, a na treću nedjelju ponekad stave i ružičaste kako bi se što više naglasila pokora. „Advent se sastoji od četiri nedjelje koje prethode Božiću. Te četiri nedjelje simboliziraju četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do rođenja Isusa Krista. Nedjelja koja je najbliža svetkovini svetog Andrije označava se kao prva nedjelja došašća.“ (Dragić, 2008:415)

Ponedjeljkom iza toga dana počinju zornice u crkvama. Dragić navodi kako se na zornicama molilo i pjevalo u čast Djevice Marije te da zora označava Kristov dolazak, ali isto tako simbol je prolivene krvi kojom je nadvladan grijeh i ostvaren vječni spas. (Dragić, 2008:415)

Advent je vrijeme posta, molitve te priprave za doček Božića. U Adventu se nije smjelo vjenčavati, pjevati ni plesati. Od dana svetog Andrije prestaju svadbe. Dragić ističe da su na

taj dan djevojke imale običaj nagađati o budućem ženiku i o budućnosti uopće. Za Advent je karakterističan adventski vijenac.[17]

„Ka šta je i svugdi adventsko vrime su četri nedilje prije Božića u kojima se iščekuje dolazak Isusa. A i onda su ljudi u to vrime bili sritniji, a i više se nediljom išlo na misu skupa sa familijom. Svake nedilje išlo bi se na misu i brojilo bi se vrime do Božića . Svake nedilje kad bi se vratili s mise prije ručka bi se redovito pomolili, a onda bi upalili adventsku sviću. Potom bi pričali s uzbuđenjem o vremenu koje nam nadolazi uskoro.“[18]

5.2. Badnji dan

„Badnji dan je najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, a prema običajima i ophodima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na Badnje jutro i dan i na Badnju noć.“ (Dragić, 2015:400)

Dragić navodi kako je Badnje jutro i dan karakteristično po jutarnjim čestitarima, obredima, običajima i divinacijama vezanim za drvo badnjak, post i priprava hrane za Božić. Badnje jutro i dan je velik dan za djecu jer su oni prvi navjestitelji Isusova rođenja. (Dragić, 2015:400)

Također Dragić navodi još jednu važnu karakteristiku badnjaka, a to je škropljenje blagoslovljenom vodom. Blagoslovljenoj vodi se davala najveća zaštitna uloga protiv demonskih sila. „Škropljenje je obred kojim svećenik ili netko drugi posipa blagoslovljenom vodom osobe, stvari, domove, štale, dvorišta, vrtove i sl. s namjerom da se očiste i da se od njih otjeraju demoni.“ (Dragić, 2015: 408)

Od Badnjeg jutra pa sve do Badnje večeri u središtu je pozornosti drvo Badnjak. Još od davnih vremena poznat je običaj paljenja badnjaka o čemu ćemo saznati nešto više u nastavku

[17] „Adventski vijenac plete se od zimzelenoga lišća ili grančica. Taj vijenac nema niti početak niti kraj što simbolizira vječnost, odnosno vječnoga Boga. Vijenac čine i četiri svijeće koje simboliziraju četiri adventske nedjelje, četiri godišnja doba odnosno: stvaranje, utjelovljenje, otkupljenje i svršetak. Svake nedjelje pali se po jedna svijeća. Adventski vijenci nalaze se u crkvama i domovima, a svrha im je da pozivaju na molitvu.“ (Dragić, 2008: 438)

[18] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

rada. „U većini krajeva pripreme hrane za Božić počinju već od blagdana sv. Tome. Stoga je i poznata izreka: *Sveti Toma, ubij prasca doma.*“ (Dragić, 2015: 408)

Na taj dan ukućani, prvenstveno žene, počinju pripremati kruh i razne vrste peciva. Prema tradiciji, u Hrvatskoj, kršćanski puk na badnjak posti. Nekoć se smatralo smrtnim grijehom ako netko ne bi postio na Badnji dan. (Dragić, 2015: 408)

Dragić navodi da se post posebno poštovao na Badnjoj večeri. Badnju noć karakteriziraju: unošenje badnjaka, posipanje žitom, slama, svijeće, molitva, večera, čestitarski ophodi, koledanje, odlazak na polnoćku. Također navodi da je običaj bio da domaćin kuće nakon što je badnjak zapaljen, za vrijeme molitve, za Božić i Novu godinu, a ponekad i na Staru godinu upali svijeću. Hrvati su u prošlosti najčešće palili po jednu svijeću koja je bila napravljena upravo za tu namjenu. Rijetko su se palile dvije svijeće, od kojih je jedna bila za pokojne, a druga za žive. (Dragić, 2011: 239)

Kao što je već navedeno smatralo se velikim grijehom ako netko ne bi postio na Badnji dan. Dragić ističe da se taj post posebno ogledao u Badnjoj večeri. Pripremao se grah, suha riba, kuhano povrće, suhe smokve, bademi, sve kako se ne bi zgriješilo. (Dragić, 2015: 248)

Dragić navodi kako je ukrašavanje Božićnog drveta vrlo važan element Badnje večeri. Nekoć se badnje drvo kitilo svijećama, orasima obojenim u zlatnu ili u srebrnu boju, lješnjacima, jabukama, smokvama te ukrasnim svjetlucavim papirom. Također navodi da bi se ispod ukrašene jelke obično stavljale ukrašene jaslice gdje bi se isceniralo betlehemsku štalu s Marijom Djevicom, Josipom i Isusom Kristom. (Dragić, 2015: 251)

U većini krajeva jaslice bi se pravile od kartona. Vrhunac Badnje večeri jest polnoćka odnosno čekanje rođenja Isusa Krista.

5.2.1. Drvo badnjak

Kao što je već spomenuto na badnji dan u središtu je zbivanja drvo badnjak. „Paljenje badnjaka spominje biskup Martin iz Bracere. Paljenje badnjaka je vrlo star običaj. Spominje se još kod drevnih Rimljana. Najstariji spomen paljenja badnjaka kod hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu *Liber statutorum ciuitatis Ragussi* iz 1272. godine, a spominje pomorce koji na badnjak u vatru stavljaju panj.“ (Dragić, 2008: 70)

Dragić navodi da u Hrvatskoj kulturi postoje dvije vrste badnjaka. Jedna je kao grana hrasta (cera) kojoj nije lišće otpalo. Također navodi i da je postojala i druga vrsta badnjaka u obliku grane koja se ukrašavala i tako stavljala na ulazna vrata ili na krov od kuće. (Dragić, 2008: 70)

„Druga je vrsta badnjaka klada, panj ili truplo stabla. Obično je dugo jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara. U Dalmaciji i na otocima najčešće je to bio panj masline ili česmine." (Dragić, 2008: 70)

U većini slučajeva pale se tri badnjaka, negdje dva, a negdje jedan. Dragić ističe kako se na jugu Dalmacije zadržao običaj paljenja onoliko badnjaka koliko je i muških glava u kući, čak i za ono muško dijete koje bi se tek trebalo roditi. Prema običaju domaćin već od kolovoza gleda drvo koje bi bilo dobro za badnjak. Najčešće djed ili unuk sijeku badnjak na Badnje jutro ili popodne.[19] (Dragić, 2008:71)

„Na Badnjak bi svaka kuća palila svoj badnjak. Riječ „badnjak" znači bditi. Tada se bdije i čeka Božić. Badnjak se zove komad drva od hrasta, masline ili nekog sličnog drva. Onaj koji bi palia badnjak stavlja ga je na kraj dvorišta da bi lagano i dugo osta gorit u Badnjoj noći. Neki bi znali po badnjaku posipati žito i izlivati vino i ulje. Time se virovalo da se zrači svitlo i toplina u kojoj se očekivalo Božje svitlo i Božja ljubav.

Oko njega bi se okupljali i pričali svakakve priče. Kasnije bi se svi skupa sastajali na trgu i zapalili jedan veliki badnjak oko kojeg su se okupljali svi mištani. E nakon toga je tribalo poć u šumu i ubrat bor koji se unosia u kuću kako bi ga se ukrasilo. Nije to bilo ko i danas, bilo je puno skromnije, al bi se opet dobia taj Božićni ugođaj. Slama se stavljala na stol i ispod stola. Božićna slama podsjeća na Isusovo rođenje u štali i siromaštvo. Na Badnju večer su se znale ponekad i palit tri sviće u čaši sa pšenicom, a nakon toga bi se molilo. Te tri sviće označavale su Sveto Trojstvo, a pšenica je simbol plodnosti za koju su svi u kući molili u novoj godini.[20]

Ima nešto šta ljudi i danas rade. Žive jasle. Doli u samom središtu grada, uz riku Jadro znali su se stariji ljudi i dica obuć u Isusa, Josipa i Mariju. Na dno bi postavili slame, i

[19] „Kad se badnjak donese prisloni se pokraj ulaznih vrata i tu stoji do sumraka. U Splitu su se na badnju večer molile duge molitve. Svaka obitelj bi stavila drvo badnjaka u komin da pomalo gori do Sveta tri kralja. Kasnije bi se badnjak uz molitvu prolijevao uljem, rakijom, vinom i prošekom te bi se prosipao pšenicom da godina bude plodna., te da kuća bude sretna i da u njoj vlada mir." (Dragić, 2008:72)

[20] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

donesli bi prave kozliće i jariće. Tako bi tu stajali par dana do Božića. Žene bi stale u kući i pripremale kolače zajedno sa dicom.“ [21]

5.3. Božić

„Božić u narodu označava početak nove godine, odnosno rođenje Isusa Krista. I mladi i stari, jednom riječju svi se raduju Božiću.“ (Dragić, 2008:142)

Običaj je otići na polnoćku kako bi se dočekalo Božić. Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće. „U tradiciji postoji hrvatska narodna čestitka: *Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo,* a odgovara se: *I s tobom Bog dao zajedno.*“ (Dragić, 2008:142)

Darivanje je također jedan od običaja vezanih za Božić. U prijašnjim vremenima najljepši dar bio je crvena jabuka. Za Božić se nemoćnima i potrebitima daruje novac, hrana, odjeća, obuća i sve ostalo što im je potrebno. (Dragić, 2008:142)

Dragić ističe da se taj dar naziva se božićnica. Jedan od običaja je i kićenje doma. Kitilo se različitim ukrasima kao što su: maslina, božikovina, kadulja, lovor, borovica. Dragić navodi da su se kitili domovi i štale. Po narodnom vjerovanju zelenilo tjera demonske sile. Ono što je karakteristično za Božić su i jaslice. Jaslice približavaju vjernicima događaj rođenja Kristova.

„Sutradan, na Božić spušali bi se na misu, a i bia je običaj ić od kuće do kuće i čestitat svima. Na početku mise je uvik svirala ona lipa pisma: „U sve vrime godišća“, zatim bi dica u zboru pivala pismu: „Radujte se narodi“, a na kraju mise bi svečenik svima čestita. Onda bi pošli kući na ručak, i skupa sa svojima proslavili taj dan. Ručak za blagdane bi bia malo obilatiji nego običnih dana. Uvik je bilo neko pečeno meso s kumpirima, a nakon ručka jeli bi kolače koje bi majka radila nekoliko dana prije Božića zajedno sa sestrama. Običaj bi bia kad bi išli čestitat susidima Božić ponit im malo kolača iz naše kuće tako bi i oni nama dali svoje. Bilo je tu kolača raznih vrsta a najviše su se radili suvi kolači.“[22]

5.4. Silvestrovo i Nova godina

Silvestrovo ili Savistrovo spomendan je sv. Silvestra u kulturnoj baštini hrvata. Uz svetog Silvestra vezuje se nekoliko legendi. Dragić navodi da je sveti Silvestar I. bio vrlo

[21] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.
[22] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

važan papa te da je proživio mnogobrojna mučenja i progone kršćana. Također ističe da je 313. godine krstio Konstantina I. Velikog, a car je te godine proglasio kršćanstvo slobodnom religijom. „Sveti Silvestar je bio prvi papa koji je umro prirodnom smrću. Spomendan mu je 31. prosinca, a taj dan je poznat u narodu kao Silvestrovo ili Savistrovo." (Dragić, 2015:304)

U kulturnoj baštini Hrvata za Silvestrovo su karakteristični vjerski običaji i obredi, mise, zahvalnice, krjesovi, maskirani ophodi, proricanja, apotropejski i koledarski obredi. „Silvestar je bio sin Juste, a u kuću mu je jednom došao Timotej kojeg nitko nije htio primiti u kuću jer je propovijedao kršćanstvo." (Dragić, 2015: 309)

Tada je Silvestar, prema legendi koju navodi Dragić, prorekao Timoteju da će te iste noći umrijeti što se i dogodilo. Timotej je otišao na večeru i dok je jeo ribu kosti su mu se zaglavile u grlu i umro je točno u ponoć. Tada je Silvestar napustio zatvor, a zbog njegove blagonaklonosti svi su ga kršćani voljeli. Bio je milostiv, dobar savjetnik, strpljiv i čvrsto utemeljen u vjeri.[23] (Dragić, 2015:305)

Kao što je već spomenuto spomendan svetog Silvestra obilježava se 31.12. što je u narodnoj tradiciji poznato kao Silvestrovo ili Stara godina. To je zadnji dan u godini kad treba zahvaliti Bogu na svim darovima u protekloj godini i moliti se za nastupajuću godinu. Taj dan se u crkvama slave mise zahvalnice. (Dragić, 2015: 310)

Dragić ističe kako je obilježavanje Stare godine značilo prelazak u novu godinu. Doček nove godine nije se obilježavao do druge polovice 20.stoljeća. Običavalo se okupljati kako bi se zajedno dočekala nova godina. Omladina bi zajedno čekala novu godinu jer je to bio jedini dan kad bi ih roditelji pustili da ostanu duže izvan kuće. Dragić navodi kako su se nekoć ljudi okupljali u kaminima, konobama, oko vatre kako bi zajedno dočekali novu godinu. U novije vrijeme običaji su se ipak malo modernizirali pa se nova godina dočekuje u gradu, na trgovima, na ulicama, u kafićima, restoranima i hotelima. Tada bi se u krugu obitelji, prijatelja i rodbine zajedno jelo i pilo do svečanog vatrometa koji bi označavao ulazak u novu godinu. (Dragić, 2015:321)

[23] „Na samrti je sveti Silvestar upozorio svoje svećenike da pažljivo uređuju svoje crkve i da čuvaju svoja stada od vukova. Ostaci svetog Silvestra čuvaju se u Rimu u crkvi svetog Silvestra. U toj se crkvi čuva i glava svetog Ivana Krstitelja. Sveti Silvestar smatra se zaštitnikom od gube, stoke i zaštitnikom stočne hrane. Kult svetog Silvestra je vrlo raširen u Hrvata. Dokaz tomu su brojne crkve koje nose ime tog sveca te vjerski običaji, obredi i ophodi na Silvestrovo." (Dragić, 2015: 309)

Dragić navodi da su oni koji su bili praznovjerni vjerovali da moraju ispratiti staru godinu noseći barem jedan komad crvene odjeće, a točno u ponoć u zatvorenim prostorijama skače se sa stolica vjerujući da će Nova godina biti uspješnija. Zatim u ponoć slijede čestitanja, a za onu osobu koja prva čestitala vjerovalo se da će biti od velike važnosti u budućnosti. (Dragić, 2015:322)

„*Doček Nove godine se obilježava i dok smo mi bili mladi, ali ne ovoliko pretjerano ka i danas. Većinom bi se okupili mi mlađi iz ulice ili nas nekoliko prijatelja i otišli bi ili u kafić ili u grad negdi da zajedno dočekamo novu godinu. Nije bilo ovoliko vatrometa i petardi ka i danas. A mi muški bi znali i sami od baruta napravit petarde pa ih prodavat. Nakon šta bi se svi okupili kupili bi nešto za popit ili bi ponili od kuće. Popilo bi se malo čisto da se nazdravi početku nove godine i zaželi sve najbolje. U ponoć bi bia vatromet, a nedugo nakon ponoći kad bi svi čestitali jedni drugima svak bi poša svojoj kući*."[24]

5.5. Sveta tri kralja

Blagdan Sveta tri kralja obilježava se 6. siječnja. „Prema povijesti, kad su Izraelci prolazili kroz moapsku zemlju, mezopotamski prorok Balaam izrekao je proročanstvo da će se roditi kralj i da će prilikom njegova rođenja svijetliti čudnovata zvijezda. Proročanstvo se ostvarilo te je kad se Isus rodio nad Betlehemom sjala čudnovata zvijezda. Ta je zvijezda kraljevima Baltazaru, Melkioru i Gašparu nagovijestila Isusovo rođenje." (Dragić, 2007:96,97)

Dragić navodi da su ovi mudraci rodom iz kaldejske zemlje ili iz Arabije. Kad su ugledali čudnovatu zvijezdu odlučili su otići vidjeti kralja i pokloniti mu se. Nisu znali jedan za drugoga, a putovali su iz tri različita smjera noseći različite darove: tamjan, zlato i mirisave pomasti. „U hrvatskoj tradicijskoj kulturi veliki značaj daje se pjesmama i obredima koji su se izvodili prije i na sam blagdan Sveta tri kralja. Na blagdan Sveta tri kralja pale se svijeće kao i na Badnjak, Božić, i Novu godinu, jedu se ista peciva te se mole iste molitve." (Dragić, 2007:98)

Dragić ističe da Sveta tri kralja ili Bogojavljenje ili Vodokršće predstavljaju završetak Božičnih blagdana. Badnjak koji bi se palio na Badnju večer izgorio bi do blagdana Sveta tri kralja te je to označavalo i sam završetak Božićnih blagdana. Taj dan se iz kuće iznosi bor.

[24] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

Također Dragić ističe karakteristike ovog blagdana, a to su: blagoslov vode, škropljenje blagoslovljenom vodom, maskirani ophodi zvjezdara i koledara, blagoslov kuća i apotropejski obredi. U živoj je tradiciji da hrvatska kršćanska obitelj ne smije biti bez blagoslovljene vode na ovaj dan. Ta se voda naziva još i kršćena i sveta voda. (Dragić, 2007:98)

Dragić ističe kako se blagoslovljena voda čuva se do idućeg blagdana Sveta tri kralja u kućama. Tom vodom ukućani će poškropiti svoj dom, stoku, stvari i imanje. Na ovaj dan iz kuće se iznose ugljen, pepeo i badnjak koji gori od Badnje noći te se potom ostavljaju u vrtu smatrajući da služe kao zaštita od nevremena i za bolji rod. „Bogojavljanje predstavlja kraj božićnih radosti, te budi u čovjeku svijest o pripadanju Božjem narodu i navodi ga da se baš kao i ova tri mudraca ode pokloniti Isusu.“(Dragić, udžbenik :148)

„ Na Sveta tri kralja sicam se običaj je bija ka i danas. Skida se bor, mi dica bi skidali ukrase s bora i stavljali ih u kutije, iznosili bi mahovinu koju bi poslagali ispod bora oko jaslica i šenicu. Kad bi iznili bor ostavili bi ga par dana da se sasusi i kasnije bi iskoristili ono što se može za potpalu. Također bi na taj dan išli na misu kako bi obilježili kraj Božićnih blagdana. Svi smo nekako bili tužni na taj dan.“[25]

5.6. Poklade

Završetkom božićnih blagdana, odnosno blagdanom Sveta tri kralja započinje razdoblje maškara koje traje sve do Čiste srijede. To razdoblje naziva se još i pokladno razdoblje. Ophod maškara najviše se odvijao dan prije Čiste srijede. „Ono što je karakteristično za povorku maškara jesu zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti, buka, galama, zvonjava zvona privezanih na maškare, pjesme itd. Vjerovalo se da se time tjeraju demoni od domova, ljudi, štala, zemlje.“ (Dragić, 2007:372)

Pokladni utorak, dakle, predstavlja prave poklade ili krnjeval. Dragić navodi kako intenzivni pokladni običaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak pred Pepelnicu. U ta tri dana se gosti i obilno jede, posebno u utorak navečer pred korizmu jer jer većina ljudi postila do Uskrsa. Te dane se u narodu naziva Velike poklade ili Završne poklade. (Dragić, 2012:156)

Zadnja nedjelja poklada zove se Pokladna nedjelja. Za poklade bi siromašniji ljudi nabavili po malo kave i šećera, vina i rakije, a za jelo bi se pripremilo što se obilatije može, pogotovo u

[25] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. godine u Klisu.

utorak navečer. Ono što je karakteristično za poklade jest maskiranje. Dragić ističe da maskiranje potječe od pretkrćanskih vremena. Nekoć su se mladi maskirali šarajući lice ili stavljajući na sebe svakojake krpe. Muški bi se obukli u ženske i obratno te bi tako hodali po selu da ih se ne prepozna. Išlo se od vrata do vrata kupeći različite darove koje bi im dali susjedi. To su redovito bila jaja i suho meso, a kasnije bi te darove dijelili među sobom. Također navodi da se prema običaju nedjeljom maskiraju djeca, ponedjeljkom mladi, a utorkom stariji. Pohod maškara najčešće se odvijao utorkom uoči Čiste srijede, a karakteriziraju ga zastrašujuće maske i drugi odjevni rekviziti te buka i galama i zvonjava zvona. (Dragić, 2012:156)

„ Ka i danas i u naše vrime se maskiralo za vrime poklada odnosno mačkara. Ali ondan je to bilo puno lipse nego danas. Svaki bi od nas sam se potrudia izraditi sebi kostim za te dane. Pripreme bi trajale i po nekoliko dana. Nije se ondan moglo ući u dućan i kupit kostim po želji. Neki bi uzeli i stare komade robe što bi pronašli kod dida i babe i od toga bi napravili kostime. Zatim se u grupicama išlo od kuće do kuće i zvonilo na vrata. Svak bi da koliko je moga. Neko bombon, neko keks, tek toliko da se da nešto.“[26]

5.7. Korizma

Porijeklo riječi korizma dolazi od latinske riječi *quadraqesima*, odnosno talijanske riječi *quaresima* što znači broj četrdeset, odnosno označava razdoblje od četrdeset dana prije Uskrsa. Žmegač ističe da korizma označava vrijeme prijelaza, priprave i pokore što je veže s nizom biblijskih događaja. Četrdeset dana je povezano s četrdesetogodišnjim lutanjem izraelskog naroda kroz pustinju te četrdesetodnevnim potopom. (Žmegač, 1997:28)

„Tipologija broja četrdeset može se vidjeti i u rasporedu blagdana kršćanske liturgijske godine: četrdeset dana je razdoblje između Martinja i Božića, Božića i Svijećnice, poklada i Uskrsa, te Uskrsa i Spasova (Uzašašća).“ (Žmegač, 1997:28)

Korizma je u u prvim stoljećima kršćanstva označavala pokorničko razdoblje. Korizma također označava vrijeme spasenja, vrijeme milosti u kojemu crkva poziva grješnike k sebi da se obrate i pokaju. Žmegač ističe da znak križa pepelom na čelu upozorava na sve ono što je Isus pretrpio za nas. Kako bi zaslužili sve ono što je Isus Krist učinio za nas ljudi moraju tijekom korizme biti pokorni. (Žmegač, 1997:29)

[26] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

Važna karakteristika korizme je i post.[27] Nekada je korizma označavala ponovno primanje grješnika u crkvenu zajednicu, kasnije je to značenje postalo istaknutije te je označavalo prijelaz u novi život po Isusovu uskrsnuću. Žmegač navodi da je čišćenje ljudi, kuća, okućnica značilo odvajanje od prethodnog stanja i priprema za novo, sveto stanje. Još jedna važna karakteristika korizme jest intenzivniji vjerski život: više se moli, obavlja se godišnja ispovijed, a česte su i pobožnosti križnog puta. (Žmegač, 1997:34)

„Prije se korizma puno ozbiljnije svačala nego šta je danas. Mi bi tih četrdeset dana živili skromnije i pobožnije. Na Čistu sridu se uvik postilo, i išlo na misu, a svečenik bi po svakome posuja malo pepela i govoria: „Siti se čoviče da si prah i da ćeš se u prah pretvorit.“[28]

5.8. Cvjetnica

Cvjetnica ili kako se još naziva Nedjelja Muke Gospodnje kršćanska je svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa i označava početak Velikoga tjedna. Na taj dan slavi se Isusov mesijanski ulazak u Jeruzalem što je i opisano u sva četiri evanđelja. Dragić ističe kako se u hrvatskoj tradiciji Cvjetnica naziva još i Cvitnica, Cvitna nedjelja, Palmenica. Također ističe da je ono što je karakteristično za Cvjetnicu umivanje u cvjetnoj vodi, blagoslov maslinovih ili palminih grančica, procesija s blagoslovljenim maslinovim grančicama, te misa na kojoj se pjeva Muka Gospodnja. Na Cvjetnicu se umiva u izvorskoj vodi u koju se dan ranije stavlja svježe ubrano cvijeće ljubičice i drugog proljetnog cvijeća. U hrvatskoj tradiciji ta se voda naziva Cvitna voda. (Dragić, 2015:157)

„Kad je Isus ulazio u Jeruzalem narod ga je dočekao mašući maslinovim i palminim granama. U spomen na to narod nosi maslinove grančice u crkvu na blagoslov na dan Cvjetnice.“ (Dragić, 2015:159)

Dragić napominje da se tim blagoslovljenim grančicama pridavala apotropejska moć te se vjerovalo ako ih ljudi drže u kući da štite kuću i ukućane od bolesti i demonskih sila, a nerijetko ih se stavljalo i u staje da čuvaju stoku. Ta blagoslovljena grančica obavezno je morala krasiti zidove u kućama i obično bi bila stavljena na okvir slike. (Dragić, 2015:159)

[27] Post ima višestruko duhovno značenje: priprava za primanje duha Božjeg, intenzivnije molitve. Post zajedno s molitvom i dobrim djelima predstavlja bazu četrdesetodnevnog razdoblja, odnosno korizme. (Žmegač, 1997:29)

[28] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

„Na Cvitnicu bi svaki od nas ubra par maslinovih grana i odnia u crkvu na blagoslov. Neki bi nosili i grane ružmarina. Kad bi došli kući obavezno bi te grane stavili u vazu ili na neku sliku na zidu. Običaj je bia da se te grane čuvaju sve do iduće Cvitnice.“[29]

5.9. Veliki četvrtak

Veliki ili Sveti četvrtak označava dan Isusove posljednje večere. Prema tradiciji Gospa je Isusa čekala s večerom, ali se on nije pojavio. Za večeru je pripremila zelje. „Taj podatak je vrlo bitan zato što se radi toga na Veliki četvrtak priprema zelje te se u narodu Veliki četvrtak naziva i Zeljavi ili Zeleni četvrtak.“ (Dragić, 2015:165)

Dragić tvrdi da se prema tradiciji na taj dan priprema zelje, beskvasni kruh i kukuruz te da s Velikim četvrtkom Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i priprema se za slavljenje Uskrsa. Na Veliki četvrtak Isus je ustanovio svetu misu. Krist je svoju prisutnost ostavio Crkvi i narodu u kruhu i vinu što simbolizira Kristovo ljudsko tijelo i krv. (Dragić, 2015:165)

Dradić navodi da je tog dana Isus molio za ljudski rod te je bio izdan i uhićen. Na posljednjoj večeri Isus je oprao svojim učenicima noge, što simbolizira gostoprimstvo. Time je Isus nagovijestio svoj odlazak u smrt i uskrsnuće. „Svojom žrtvom Isus je ustanovio novi savez između Boga i ljudskog roda govoreći: *Ovo je moje tijelo koje se za vas predaje. Ovo je krv moja koja se prolijeva za vas i za sve ljude na oproštenje grijeha*“. (Dragić, 2015:166)

Jedan od važnih običaja na Veliki četvrtak je bio da se od podne ništa ne radi jedino se moglo pomagati sirotinji. (Dragić, 2015:166)

5.10. Veliki petak

Veliki petak je dan Isusove muke i smrti. Dragić navodi da se na Veliki petak ne slavi euharistijsko slavlje. Ono što karakterizira Veliki petak jest: oltar bez križa, svijećnjaka i oltarnika što simbolizira Isusovu muku i smrt. Velik petak je dan žalosti, nitko ne pjeva, veći dio dana provodi se u crkvi, pjeva se Muka Gospodinova i ljubi se

[29] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

raspelo. Ne smije se raditi na zemlji i u polju jer je tog dana Isus pokopan. Obavezan je post, a mnogi vjernici poste. (Dragić, 2015:167)

Dragić ističe da se na Veliki petak ide na posljednji križni put. Polazi se iz crkve, a nose se tri križa: jedan veliki i dva mala. S obzirom da se na Veliki četvrtak križevi prekrivaju ljubičastim velom, križevi se nose tako prekriveni. Narod ide u povorci, a pjeva se Muka Isusova i Psalmi. Nositi križ na Velik petak predstavlja veliku čast. „Župni uredi primaju zamolbe za nošenje križa na Veliki petak i po godinu dana ranije. Na Veliku srijedu izabiru se tri osobe koje će nositi križ na Veliki petak. Tu čast dobivaju samo uzorni i najbolji vjernici." (Dragić, 2015: 168)

5.11. Velika subota

Na Veliku subotu djevojke i žene uređuju domove, a muškarci izvode stoku na pašu. Dragić tvrdi da je u svim hrvatskim krajevima na Veliku subotu bio običaj umivanja u svježe blagoslovljenoj vodi, a ako bi se dogodilo da netko nema te vode umivao bi se na izvorima, u rijekama, u potocima. (Dragić, 2015:171)

Dragić ističe da se na Veliku subotu uobičavalo kuhati i bojati jaja. Različitim tehnikama bi se bojalo skuhana jaja i po njima bi se crtali različiti ukrasi. Stariji ljudi i danas bojaju jaja u ljuskama kapule. Jaja tako dobivaju tamnu crvenkastu boju, a zelenu boju bi dobivali sa špinatom. Također ističe kako je za Veliku subotu karakterističan i obred obnove kućne vatre, a ujutro bi tog dana svećenik pred kućom blagoslivljao vatru.[30] (Dragić, 2015:172)

Na Veliku subotu se u crkvi svečano odvezuju zvona. „U kasnim večernjim satima započinje vazmeno bdijenje koje završava svečanom misom koja označava pobjedu Isusa Krista nad smrću. Uskrsna svijeća blagoslivlja se na Veliku subotu. Pet zrna tamjana u toj svijeći označava pet Isusovih rana. Na vatri koja se upali pred crkvom upali se uskrsna svijeća." (Dragić, 2015:172)

„Za velike dane svi bi se malo primirili u kući. Pripremalo bi se za Uskrs. Na Veliki četvrtak išli bi se na misu, a na Veliku subotu mi mlađi otišli bi navečer na bdijenje. Svima je bia veći gušt otić u subotu navečer na misu i tako dočekati Uskrs jer bi mladi

[30] Uskrsni krijes prema tradiciji pali se u noći s Velike subote na Uskrs, a preko ostataka krijesa prevodila bi se stoka jer se vjerovalo da će na taj način biti zdrava. (Dragić, 2015:172)

iskoristili tu priliku da izađu malo duže iz kuće i ostanu vani do kasnije u noć. Dan prije Uskrsa dica bi uzivala u pituranju jaja i crtajući po njima, dok bi odrasli pravili sirnice i kolače. Moglo se ić na večernju svetu misu. Na njoj bi svečenik glumia Isusa, neki od ministranata Pilata, a ostali bi glumili narod koji je osudia Isusa. Tako bi odglumili sve šta je bilo od poslidnje večere do uskrsnuća.“[31]

5.12. Uskrs

„Uskrs je najveći kršćanski blagdan zato što je Isus Krist svojim uskrsnućem spasio i otkupio Svijet.“ (Dragić, 2015:177)

U početku se Uskrs slavio svake nedjelje, a od 2. stoljeća slavi se jednom godišnje. Dragić ističe da se obično Uskrs obilježava nakon prvog proljetnog punog mjeseca između 21. ožujka i 25. travnja, a podrijetlo slavljenja Uskrsa potječe od židovskog blagdanu Pashe. Židovi su Pashom slavili čuda Božja koja je On učinio za Izraelski narod, a među tim čudesima najveće je izlazak Izraelaca iz egipatskog ropstva. U Hrvata su uz blagdan Uskrsa vezani mnogi običaji.[32] (Dragić, 2015:177)

„*Uskrs je oduvik bia obiteljski blagdan. A u nedilju na Uskrs misa bi počela pismom: „Aleluja“. Svaka bi familija nosila jaja i sirnice u košarama na blagoslov. Poslin bi svi međusobno čestitali i išli kući na ručak. Tako je ostalo i danas dica čim bi došla kući uzela bi jaja i počela se tucat. Svaki od njih je ima po dva, onaj koji bi sačuva bar jedno do kraja igre bia bi pobjednik i moga bi uzet jaje ovoga šta je izgubia. Kasnije poslipodne znali bi otići do ostale rodbine kako bi im čestitali Uskrs. Tako smo ka i danas te blagdane provodili čisto u familiji.“*[33]

[31] Dražen Pleština, rođen 20. 10. 1953. u Klisu.

[32] Svi ukućani bi se na dan Uskrsa odjenuli najljepše što mogu. Svaka obitelj bi spremila košaricu s jajima, sirnicom i malo sira koju bi ponijela na blagoslov u crkvu. Na Uskrs bi se prije doručka redovito molilo i palila bi se svijeća. Prema hrani koja se blagoslovila odnosilo se s posebnom pažnjom; ta hrana se nije smjela bacati, ljudi su nastojali pojesti do posljednje mrvice. Nakon ručka bi mladi provodili vrijeme igrajući se i zabavljajući se. Darivali bi jedni drugima obojane pisanice. Omiljena je igra bila igra tucanja pisanicama. Cilj igre je bio razbiti jaje suparniku. Onaj koji razbije jaje mogao je razbijenu protivnikovu pisanicu zadržati. (Dragić, 2015:177)

[33] Dražen Pleština, 20.10.1953. u Klisu.

5.13. Jurjevo

Prema tradiciji sveti Jure je bio rimski časnik. „Mučen je i pogubljen u Kapodaciji (Mala Azija) 23. travnja 303. godine za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana.“ (Dragić, 2007:378)

Pokopan je u Palestini u Lidu. Na njegovom je grobu izgrađena katedrala. Dragić ističe da je Sveti Jure bio zaštitnik srednjovjekovnoga bosanskog kraljevstva i Poljičke Republike. U naše je vrijeme zaštitnik Visa, Senja, Lovrana; Barcelone, Genove. Od 6. stoljeća pripovijedaju se brojne legende o njegovoj mučeničkoj smrti. Od 12. stoljeća pripovijeda se o čudesima koja su se dogodila po zagovoru svetog Jure. Dan svetog Jure značio je svršetak zime i početak novoga i ljepšeg vremena.[34] Na Jurjevo bi se prije izlaska sunca kupalo ili umivalo vodom u koju bi se stavljalo bilje. Vjerovalo se da to doprinosi zdravlju i ljepšem tenu. Običaj Jurjeva različito se obilježavao u različitim krajevima. (Dragić, 2007:379).

Dragić napominje da je sveti Juraj jedan od najštovanijih svetaca u kršćanstvu te da je njegov kult vrlo raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini. U folklornom smislu Jurjevo je uz Badnji dan najbogatiji dan u godini. Premda blagdan svetog Jure nije zapovjedni, Hrvati katolici ga slave škropljenjem blagoslovljenom vodom, svetim misama, procesijama, hodočašćima, zavjetima i molitvama. (Dragić, 2014:269)

„U Solinu i u Klisu na Jurjev dan palili bi se krjesovi. Po garištu tih krjesova prolazila bi stoka“[35]

5.14. Sveti Marko

O životu svetog Marka evanđeliste ne zna se mnogo. Prema predaji bio je pratilac Pavla i Barnabe na njihovom prvom misijskom putovanju. Dragić ističe da je napustio Pavla i

[34] „Od toga dana se intenzivirala gospodarska godina. Taj dan se obilježava kao dan pastira. U narodnoj je tradiciji sv. Jure zaštitnik ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila. Zelenilo je boja proljeća i vegetacije i simbolizira nadu. Na Jurjevo su se zelenilom kitili ljudi, domovi, štale, stoka i prilazi u dvorištu. Vjerovalo se da će zelenilo odagnati demone. U narodnom vjerovanju i sv. Jure se pojavljuje u zelenilu.“ (Dragić, 2007:378)

[35] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

otišao u Rim sa svetim Petrom te napisao prvo Evanđelje. Bibliozi smatraju da je Markovo Evanđelje napisano prvo od svih Evanđelja. Legenda kaže da je svetog Marka dok je propovijedao po Jadranu uhvatila snažna oluja tjerajući ga među otoke i sprudove. Prema legendi ukazao mu se anđeo i rekao mu: *Na ovim lagunama izrast će veliki grad tebi na čast.* Nakon četiristo godina ljudi su bježeći od Atiline vojske sklonili se na otoke i utemeljili grad Veneciju. „Sveti Marko je propovijedao evanđelje dvanaest godina u Libiji. Zatim je otišao u Aleksandriju i ondje osnovao kršćansku Crkvu. Tu je i umro mučeničkom smrću. Nakon nekoliko stoljeća mletački trgovci su prenijeli tijelo svetog Marka u Veneciju, a njegov simbol postao je grb grada.“ (Dragić, 2010: 146)

„Na svetog Marka blagoslivljala bi se polja i gospina trava ili djetelina. Za vrime mise svećenik bi blagoslovija maslinove grančice koje bi mi donili i nakon toga bi ih svak stavia u svoju zemlju.“[36]

5.15. Duhovi

Duhovi je naziv za blagdan koji se obilježava pedeset dana nakon Uskrsa. Taj blagdan označava završetak uskršnjih blagdana. Biblija kaže da su taj dan svi Isusovi učenici bili zajedno. S neba se začuo šum i napunio je cijelu kuću u kojoj su apostoli sjedili.[37] (Dragić, 2008: 176)

[36] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

[37] „Ukazali su se jezici u obliku vatre i na svakog od njih sišao je po jedan. Kada su se apostoli napunili Duha Svetoga počeli su govoriti tuđim jezicima. S obzirom da su na taj dan Židovi obilježavali pedesetnicu u Jeruzalemu tu je bilo različitih naroda. Kad su čuli apostole kako govore njihovim jezicima bili su zbunjeni. Apostol Petar je rekao Izraelcima da je Isusa kojega su oni razapeli Bog oživio od mrtvih i uzdignuo na nebesa gdje je primio Duha Svetoga i izlio ga. Zbunjeno mnoštvo nije znalo što treba učiniti, ali Petar im je rekao da se pokrste i da ispune pokoru jer će tako primiti Duha Svetoga i spasiti se. Tada se njih tri tisuće pokrstilo i taj dan je označavao rođendan Kristove crkve.“ (Dragić, 2008: 176)

5.15. Spasovo

Četrdeset dana nakon Uskrsa slavi se blagdan Uzašašća, uvijek se obilježava četvrtkom, a označava Kristovo uzašašće u nebo. Dragić navodi da o Uzašašću govore evanđelja Marka, Mateja, Luke. Uzašašće se još naziva drugim Uskrsom, a nekad se slavio zajedno s Duhovima odnosno pedeset dana nakon Uskrsa. Dragić napominje da se od 4. stoljeća Uzašašće obilježava četrdeset dana nakon uskrsa. Vjeruje se da je uzašašćem Isus Krist spasio cijelo čovječanstvo. Zbog toga se taj blagdan zove i Spasovo. „Spasovski ophodi, odnosno križari i križarice karakteriziraju Uzašašće, a prvi put se spominju početkom 17. stoljeća u Bakru." (Dragić, 2009:307)

Prema Dragiću postoji svjedočanstvo fra Đure Rapića iz 1762. godine koje kaže da su se procesije održavale ponedjeljkom, utorkom i srijedom uoči Uzašašća, te su se ti dani zvali Križevi dani. Procesije su započinjale u zoru. U narodu se taj blagdan smatra i pastirskom svetkovinom pa su ga obilježavale i pastirske svečanosti, obredi i običaji. (Dragić, 2009:307)

Dragić također ističe kako je ovaj blagdan vrlo važan za kršćanstvo, ali on nije probudio veliku pažnju istražitelja stoga o običajima i obredima koji su se odvijali na blagdan Uzašašća postoji malo zapisa. Nakon svog uskrsnuća Isus se četrdeset dana javljao apostolima i učenicima sve do uzašašća na nebo.

„Otac nebeski poslao je Isusa Krista kako bi čovječanstvu donio mir i pomirio grješne ljude s Bogom. Tu je vlast Krist prenio apostolima koji su po primljenoj moći duha svetoga ljudima opraštali grijehe. Apostoli su tu vlast prenijeli biskupima i svećenicima."[38] (Dragić, 2009:310) Dragić navodi da su *Ragacijuni* tri molitvena, posna dana prije Spasova. Tada se odvijaju procesije i blagoslov polja. U ovim procesijama žene bi nosile različito cvijeće na glavi pa je procesija mirisala po kadulji i ružmarinu te su morale sva tri dana nositi isto cvijeće. (Dragić, 2009:327)

[38] Svojim javljanjem učenicima i apostolima te uzašašćem na nebo Isus Krist je učinio nova čudesa i učvrstio vjeru svojih apostola i učenika. Spasovske procesije karakteristične su za blagdan Uzašašća. Procesija je vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto ili se obilazeći vraća na početno mjesto. Procesiju uvijek obilježava neka sakralna stvar ili sakralni znak. U Splitu i okolici te su se procesije nazivale *Ragacijuni*. (Dragić, 2009:321)

5.16. Tijelovo

Tijelovo je najsvetiji katolički blagdan. Na taj dan Isus je zajedno s učenicima slavio posljednju Pashu. Dragić napominje da se Tijelovo obilježava uvijek četvrtkom, poslije svetkovine Presvetog Trojstva, odnosno deveti četvrtak nakon Uskrsa. „Na taj dan, odnosno na Velik četvrtak Isus je ustanovio Euharistiju, odnosno Isus Krist je ljudima ostavio svoje Tijelo, Krv, dušu i božanstvo. Ovaj blagdan se počeo slaviti u 13. stoljeću, a u 14. stoljeću proširio se na cijelo zapadno kršćanstvo." (Dragić, 2009:168)

„Ne sićam se da smo imali neki posebni običaj na Tilovo, al znam sigurno da smo svi išli na misu jer se taj dan nebi radilo. Nakon mise bi bila procesija koja bi prolazila kroz cilo misto. Sićam se i da su žene nosile cviće i bacale latice po putu."[39]

5.17. Sveti Ivan Krstitelj

Sveti Ivan nosi naziv Krstitelj jer je u rijeci Jordanu krstio Isusa Krista. „Bio je sin starozavjetnog svećenika Zaharije i Elizabete te predstavlja posljednjeg starozavjetnog proroka." (Dragić, 2008:56)

Dragić ističe običaje koji se vežu za blagdan rođenja svetog Ivana Krstitelja koji se obilježava 24. lipnja, a to su pretkršćanski kultni običaji paljenja krjesova. Ovaj običaj bio je prisutan kod Rusa, Poljaka, Čeha, Slovaka i drugih naroda. U narodnoj tradiciji sveti Ivan se smatra zaštitnikom izvora, voda, te postoji vjerovanje da se treba okupati na izvorskoj vodi prije izlaska sunca. (Dragić, 2007:383)

Dragić ističe da su obredi koji se vežu za dan svetog Ivana vrlo raznovrsni. Mladići bi sakupljali drva u šumi i onda bi se s tim drvima uoči svetog Ivana zapalio krijes, odnosno vatra. Oko vatre su se skupljali momci i djevojke, djeca, ali i stariji svijet. Ponekad bi se i plesalo oko vatre, pucalo iz pištolja. U narodnoj tradiciji postoji vjerovanje da buka i galama tjeraju demonske sile, odnosno da imaju apotropejsku moć. (Dragić, 2007:383)

To veselje bi trajalo do kasno u noć. Kad bi se vatra malo smanjila mladići bi preskakali krijes. Dragić ističe da su vjerovali da ako budu skakali preko vatre da im buhe neće gristi noge. Seljaci bi dan prije svetog Ivana palili malene krjesove po poljima vjerujući da će tako

[39] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

prizvati toplije dane i da će im polje bolje roditi. Običaje koji se vezuju za blagdan svetog Ivana cijelu bi noć pratila crkvena zvona.[40] (Dragić, 2007:384)

Ono što još vežemo za blagdan svetog Ivana su krijesovalje ili ladarice ili ivančice. To su bile djevojčice koje su se formirale u skupine. „Svaku skupinu činile bi četiri ili osam djevojčica ukrašene vijencima od cvijeća koje bi išle po selima i plesale pred kućama kolo hvaleći gazdaricu i gazdu. Kad bi završile s plesom vijence koje bi imale na glavi bacile bi u vodu vjerujući da će se udati tamo gdje vijenac otplovi.“ (Dragić, 2007:386)

„I kod nas u selu bija je običaj na Ivandan paliti vatru. Ali za to bi se pripremali dugo vrimena jer smo se uvik naticali ko će imati veću vatru. Mi dica bi sakupljali drva, grančice, suhe trave, stari papir sve šta smo mogli u vatru bacit. Ondan bi našli neku čistinu da budemo sigurni da se nebi šta zapalilo. Čekali bi da padne sunce malo i ondan bi počeli s paljenjem vatre. Prvo bi užgali malu vatricu, a posli bi dodavali ostalo šta smo skupili kako bi razjarili vatru. U početku bi se trudili da plamen bude šta veći, a već posli bi nas prošla volja pa bi zajedno sili oko plamena i pričali razne priče. To bi nekad trajalo i do sitnih sati.“[41]

5.18. Velika Gospa

Velika Gospa je blagdan kojim se slavi Bogorodičino uznesenje na nebo. Obilježava se 15. kolovoza. Velika Gospa je jedan od najvećih kršćanskih blagdana. Tada ljudi hodočaste do Sinja polazeći od svojih domova pješice u Sinj. „Nekada bi ljudi išli preko brda i dolina, po mraku, a jedino po čemu su se mogli orijentirati bila je Sjevernjača.“ (Dragić, 2010: 150)

Nakon što bi cijelu noć pješačili ujutro bi stigli u Sinj da se poklone slici Čudotvorne Gospe Sinjske. Taj težak put dokaz je čovjekove neizmjerne vjere i čovjekova pouzdavanja u Boga. Dan uoči Velike Gospe se obavezno posti. (Dragić, 2010: 150)

[40] Običaj paljenja krjesova dugo se zadržao i u Splitu i bio je izuzetno omiljen među djecom, starijima i mladeži. Stariji ljudi su govorili da u toj vatri, odnosno krjesovima koji su se palili na blagdan sv. Ivana, trebaju izgorjeti sva zla koja su se dogodila kroz proteklu godinu. Dan iza blagdana svetog Ivana u cijelom bi se mjestu pričalo čiji je svitnjak bio bolji i ljepši. (Dragić, 2007:385)

[41] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

„Mi dok smo još bili dica samo bi na Veliku Gospu otišli na misu u misto i vratili se kući. Kasnije kad smo se već zamomčili skupili bi se nas nekoliko i išli bi pješke u Sinj. Sićam se da mi je prvi put bilo teško, bolile su me noge. Kad smo došli gore otišli bi u crkvu pomolit se ili ispovidit se, a potom svak svojoj kući.“[42]

5.19. Sveti Rok

Sveti Rok je vrlo štovan svetac u katoličkoj baštini Hrvata. S obzirom da taj svetac nije budio u znanstvenicima veliki interes, postoji vrlo malo podataka o njemu. Ali u narodnom pamćenju ostala su svjedočenja o čudesnim izlječenjima po zagovoru svetog Roka. Dragić navodi da narod hodočasti svetištima tog sveca, a za blagdan svetog Roka održavaju se procesije i velika slavlja. (Dragić, 2013:166)

„Najčešće se kao mjesto rođenja svetog Roka navodi Montepellieru, drevni grad u južnoj Francuskoj. Rodio se u bogatoj obitelji te postoje pretpostavke da je kraljevskog podrijetla.“ (Dragić, 2013:167)

Prema najstarijim zapisima Rokovi roditelji dugo vremena nisu mogli dobiti dijete. Dragić ističe da su se molili i zavjetovali Bogu te im je dao sina kojemu su nadjenuli ime Rok. S obzirom da je na tijelu imao mrlju u obliku križa smatralo se da je predodređen za redovnički život. „Rano je ostao bez roditelja, potom je razdijelio sva svoja dobra i priključio se Trećem redu svetog Franje te se uputio u Rim.“ (Dragić, 2013:167)

Nakon nekog vremena sveti Rok se razbolio od kuge u Piacenzi. Povukao se u šumu i ondje se hranio raznovrsnim biljem. Prema nekim zapisima navodi se da mu je svaki dan dolazio jedan pas noseći mu komad kruha. Dragić navodi da je talijanski patricij Gottardo Pallastrelli naišao u šumi na bolesnog Roka te je razgovarao s njim. Patricij nije bio vjernik, ali se preobratio a potom i njegovao svetog Roka dok nije ozdravio. Kad je ozdravio Rok se vratio u svoj zavičaj, ali je bio potpuno izobličen od bolesti. Nitko ga nije mogao prepoznati, pa tako ni njegov ujak koji je bio sudac i koji ga je dao utamničiti. Također navodi da je u zatvoru proveo pet godina gdje je ponovno obolio od kuge, a nedugo zatim i umro. (Dragić, 2013:167)

[42] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

Nakon njegove smrti kult svetog Roka brzo se širio. Postao je štovaniji od tradicionalnog zaštitnika kuge svetog Sebastijana. Smatra se zaštitnikom i od rana, gube te opće zaraznih bolesti. Također je zaštitnik invalida i kirurga. (Dragić, 2013:167)

U Klisu se također obilježava sveti Rok. Klišani ujutro idu na misu, a nakon mise održava se velika procesija kroz mjesto.

„Ovaj dan slavia se ka i danas 16.8., a tada je i proslava svetog Roka. Ujutro bi se išlo na misu, a nakon mise bi bila velika procesija kroz čitavo misto. Navečer bi se sastali isprid crkve Blažene Djevice Marije u Klisu di se uvik izvodila neka mala predstava, iza koje bi bila duga fešta na Megdanu. Na fešti se pivalo, plesalo, bila bi tu čak i koja modna revija, a sve je to bilo pračeno bogatim kliškim jelima u kojima smo guštali. Takvu proslavu znali bi iskoristit neki manji umjetnici da održe izložbu svojih slika kako bi ih ljudi pripoznali. A znale su se i klape sastajat i pivat. Molila se i molitva svetom Roku: „Sveti Roko, apostole ljubavi, posvuda di te korak vodia, bia si pozdravljen ka anđeo s neba. Ispunjen žarkom ljubavlju, tješia si svuda ožalošćene, bolesnike lječia, čuda u znaku svetog križa činia. Zapali u našim srcima plamen ljubavi, kojim si i ti bia zapaljen, i izmoli nam po tvom moćnom zagovoru milost, da ne malaksamo u dilima kršćanskog milosrđa. Amen.“[43]

5.20. Mala Gospa

Mala Gospa obilježava se 8.9. To je ujedno i dan grada Solina. Taj blagdan označava rođenje blažene Djevice Marije.

„Svake godine mi solinjani 8.9. slavimo rođenje Divice Marije. Bude tu puno hodočasnika koji od crkve pa preko cilog Solina idu predvođeni svečenikom i nose Marijin kip. Prije samog blagdana bude trodnevnica i svaki od tih dana ide se na misu kako bi se pripremilo za taj dan. Taj dan je i dan grada. Tada se priprema velika fešta. Cili taj tjedan uoči blagdana postavljaju se štandovi, ukrašavaju se ulice. Na sam ulaz u grad postave veliki lunapark za dicu, a okolo njega peku janjce i organiziraju razne igre na kojima se dobivaju i nagrade. Mnogi ljudi iz obližnjih krajeva imaju običaj dolazit pješke u Solin na taj dan isto ka šta se ide u Sinj na Veliku Gospu. Na sam taj dan nadbiskup započme misu ričima: „Velika mi djela učini svesilni, neizmjerno veliki, što pogleda na neznatnost, malenost službenice svoje.“ Tim ričima upozorava na važnost onoga maloga u životu.“

[43] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

„Mala Gospa je zaštitnica Čakovca, Solina, Voćina, Lopara, Bitelića, Grabovca i drugih mista. Ka i danas mladi bi na sebe obukli najlipše odjelo, a cure haljine koje bi im majke sašile. Tako sređeni odlazili bi proslavit ovaj dan. Svemu tome je prethodila misa koja bi trajala po dvi ure, i na kraju s velikom procesijom u kojoj su se dica oblačila u narodnu nošnju, a u toj robi bi bila izvezena slika Marijina. Na čelu je iša svečenik koji bi glasno molia zajedno sa vjernicima, a stariji ljudi su nosali Gospin kip. Nakon toga spustili bi se do centra grada di se igralo, plesalo i pivalo do kasno u noć.“[44]

„Mala Gospa je navištala jesen pa su ljudi uvik govorili: „Gospa mala – jesen prava“. Tad lastavice odlaze, a prema priči se govorilo da ih Marija vodi u topla mista, a da se vraćaju u proliće na Blagovist. Ljudi su pripremali sjeno do Male Gospe, jer iza više nema pravog sunca i ondan bi ga bilo teško sušit. Pčelari su znali govorit da im pčele donose med do ovog dana i da iza stanu. Isto tako se virovalo da je Mala Gospa pokazatelj vrimena, šta znači da ako je taj dan lip, tribalo bi bit cili misec lipo vrime. Pred Malu Gospu molilo bi se devet dana ovako na početku:

„Dostoj se da te hvalim, Presveta Djevice, daj mi jakosti protiv neprijatelja tvojih!“, zatim bi se molilo vjerovanje pa tri puta jedan očenaš, četri Zdravo Marije i jedan slava Ocu. Na kraju bi svi govorili: „Pod obranu se tvoju utječemo Sveta Bogorodice ne odbij nam molbe u potrebama našima nego nas od svih pogibli uvik oslobodi, Djevice slavna i blagoslovljena, Gospođo naša, Zagovornice naša. Sa svojim nas Sinom pomiri, svojem nas Sinu preporuči, svojem nas Sinu izruči. Amen.“[45]

Zdravo budi Marijo

Zdravo budi, Marijo, ti si puna milosti.
Vječni, Bog je u za te, blagoslov je na Tebi.
(Pripjev:)
Zdravo budi, zdravo, zdravo budi, Majko Božja,
Marijo, Marijo.

Zdravo budi, Marijo, blagoslovljen plod je Tvoj.
Blagoslovljen plod je Tvoj, dragi Isus Božji Sin.
(Pripjev:)

[44] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.
[45] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

Zdravo budi, zdravo, zdravo budi, Majko Božja,
Marijo, Marijo.

Sveta Djevo Marijo, moli za nas Isusa.
Moli sad i dovjeka. Amen, Djevo prečista.
(Pripjev:)
Zdravo budi, zdravo, zdravo budi, Majko Božja,
Marijo,Marijo.

5.21. Svi Sveti i Dušni dan

Blagdan Svih Svetih obilježava se 1. studenoga. „Slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice. Počeo se slaviti kad je papa Bonifacije IV. posvetio rimski panteon Bogorodici i mučenicima.“ (Dragić, 2013:418)

Dragić ističe da je kult pokojnika vrlo raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini te da se obilježava od 1311. godine. Dušni dan spomen je na sve vjerne mrtve, odnosno kad se crkva sjeća svih vjernih mrtvih. Obilježava se 2. studenoga, osim ako je taj datum nedjelja onda se obilježava 3. studenog. Dragić ističe da tradicija sjećanja na pokojne potječe od 7. stoljeća, a Papa Benedikt XV. odredio je da svi svećenici tog dana prikažu tri mise: jednu za vjerne mrtve, drugu na papinu nakanu i treću na nakanu dotičnog svećenika. U Hrvatskoj baštini Dušni dan se naziva još i Mrtvi dan, Mrtvo spomenuće. (Dragić, 2013:418)

Običaj je da se na Dušni dan na groblje nosi cvijeće i da se pale svijeće. Taj se običaj danas prebacio na blagdan Svih svetih. Moguć je razlog tomu što je blagdan Svih svetih neradni dan. Dragić navodi da se na Dušni dan u mnogim krajevima pale svijeće i na groblju i u kući za duše preminulih članova obitelji. Dušni dan karakteriziraju tišina, sjećanja i molitve za pokojnike, plaćanje misa za pokojne, pomaganje sirotinji i zvonjava crkvenih zvona.[46] (Dragić, 2013:425)

„Svi sveti i Dušni dan bi proveli u tišini familije. Mater bi nas sve okupila i povela na groblje da se zajedno pomolimo za umrle članove familije. Mi dica ponekad i nebi

[46] Svi Sveti i Dušni dan su usko povezani blagdani. Ono što im je zajedničko jest odlazak cijele obitelji na groblje, paljenje svijeća, kićenje grobova cvijećem. Nekoć se cvijeće moralo ubrati u vlastitom vrtu, a svijeće su bile voštane. (Dragić, 2010:484)

znali sve te ljude čije smo grobove obilazili, al mater je uvik govorila da je to običaj i da se tako mora. Ona bi večer prije pripremila cviće koje je mislila nosit, ubrala bi ga iz vrtla stavila u mali pitar i potopila vodom kako nebi uvenilo do ujutro. Uvik smo rano ujutro išli na groblje, stavili bi cviće, zapalili sviću ako bi imali i svak bi se za sebe pomolia u tišini.“[47]

5.22. Sveta Katarina Aleksandrijska

Sveta Katarina Aleksandrijska jedna je od četrnaest Božjih pomoćnika. U zapadnoj i istočnoj Crkvi štuje se kao svetica i mučenica. Poznata je i kao Katarina Sinajska. Dragić tvrdi da naziv Katarina potječe od grčke riječi *Aikaterina* što znači ona koja je čista. Pretpostavka je da je rođena 282. godine te da je umrla je mučeničkom smrću 25. studenoga oko 307. godine. Potječe iz egipatske plemićke obitelji. „Prema legendi, kad je umrla sveta Katarina, iz njenog je tijela umjesto krvi poteklo mlijeko. Anđeli su tijelo svete Katrine prenijeli na Sinaj i ondje ga sahranili.“ (Dragić, 2015:118)

Blizu tog mjesta podignuta je bazilika svete Katarine koja i dan danas postoji na tom mjestu. Sveta Katarina smatra se zaštitnicom filozofa, teologa, prosvjetnih djelatnika, studenata, izdavača knjiga, viših škola i knjižnica. Dragić ističe da se kršćani mole svetoj Katarini za zdravlje usta i jezika, za lak porod, te za zaštitu od nesretnih slučajeva i pobačaja. Sveta Katarina smatra se i zaštitnicom djevojaka i žena.[48] (Dragić, 2015:119)

6. Nekadašnji život

U idućem poglavlju kroz iskaze govornika predstavljen je nekadašnji život u Solinu i Klisu. Opisane su starinske igre kojima su se zabavljali naši preci, zatim pripravljanje hrane, potom pranje odjeće i kose i općenito način života kojim su živjeli.

[47] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

[48] „Za vrijeme turske okupacije običaj je bio da se mladi vjenčaju samo na blagdan svete Katarine zbog Prava prve bračne noći po kojem je turčin prvu noć trebao provesti s mladom.“ (Dragić, 2015:120)

6.1. Dani žetve i vršidbe

„Blaca su malo solinsko, zakozjačko selo. To je misto poznato po održavanju velike fešte koja traje skoro cili dan, al poznata je po nazivu: „Dani žetve i vršidbe“. Ovakvom feštom se obnavlja tradicija i starinski običaji. Na taj don dovode se konji koji u gumnu vrše žito isto onako kako se to radilo prije, a donesu i alate i oruđe kojim su se ljudi prije koristili. Ovakva fešta bi trajala od jutra do mraka.

Počela bi ujutro kraj crkve Gospe od Zdravlja, a cila fešta bi bila praćena živom muzikom koja bi se održavala uz pomoć agregata. Tu bi se družili i jeli dobru spizu. Blaćani bi svojim gostima predstavljali stare pučke običaje. Jedan od običaja bia je da se ispeče desetak domaćih janjaca i odojaka.

Dalje bi se naticali u tri vrste igara. Prva je bila povlačenje konopa. Prvo u grupama, a onda svaki za sebe. Zatim je išlo trčanje u vrići i gađanje praćkom. Ovime su najviše tili okupit mlade i pokazat im starinske običaje. Svake godine dođe dosta turista i ljudi iz drugih mista. Ova fešta se održava svake zadnje subote u srpnju. Moglo se jahat na konjima te gledat kako se vršilo žito na gumnu s vilama, a mladi su se vozili karom. Prije gađanja iz praćice bila bi misa, a zatim se igralo. Natjecalo bi se dvadeset i pet ljudi u dva puta po pet pogodaka. Onaj koji bi sakupia najviše punata bia bi pobjednik.“[49]

6.2. Starinske igre

„I mi smo se ka mali igrali brojnih igara. Najviše mi je u sičanju ostala igra bake. Skupilo bi se nas par dice, muški i ženske, iako je to više bila igra za muške. Tako bi se odredia onaj koji će prvi ganjat ostale. On bi trča za drugima sve dok nebi nekog dotaknia ili uvatia. Tada bi taj počea ganjat ostale. Igra bi se igrala sve dok se igrači nebi umorili. Također je bila jako zanimljiva igra putenjaka. To su igrali obično dječaci. Mi nismo imali toliko mogučnosti kolko vi danas imate.

Živili smo skromno i zadovoljavali se malim stvarima. Svaki od nas bi krišom sa robe odraslih skinia dugmad i onda bi se išlo do sela i igralo, jer ako bi nas ko od odraslih uvatia u toj igri slijedile bi batine. Igralo bi se tako da bi se odredia cilj ka kojem se ciljalo. Onaj koji najbliže baci dugme cilju kupia bi ostalu dugmad. Tako se igralo dok bi kod drugih bilo dugmadi. Kada bi odrasli nediljom tili obuć svoju svečanu robu vidili bi da su nestala

[49] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

dugmad sa nje. I kad se nebi pronaša krivac svaki bi od nas dobia batine. Postojale su i igre za odrasle. Oni su najčešće igrali igru klipa.

Ta bi se igra često izvodila na nekakvim večernjim ili popodnevnim muškim okupljanjima. Dva muškarca bi sila na pod s ispruženim nogama. Stopala bi uprli jedan o drugoga, a kolina bi morala biti ravna s podlogom. U ruci bi držali držalicu motike ili sikire, a to je ovisilo o tome šta bi ko radia taj dan. Držalica je stajala iznad prstiju noge, a noge ravno ispružene na podu. Kolina nisu smila bit podignuta od tla. Na znak nekog od gledatelja njih dvojica bi snažno potezali držalicu sebi, a pobjednik je onaj koji bi uspia protivnika podići s tla.

Kolo je bila igra djevojčica i dječaka, uz ples i pismu. Nas par bi se uvatili za ruku i napravili krug u kojem bi bila jedna igračica ili igrač, ili bi se podilili u dva reda igrača koja su se približavala jedan drugome, pokrete je pratila pisma koju bi pivali neki od nas koji su znali od svojih roditelja. Ne sićan se točno riči, al mislim da je nešto išlo ovako:[50]

„Došli smo k vama iz daleka grada,
nama se hoće nevjesta mlada

Žito i ulje, procvala je majka,
dušo, Marijo, hoćeš li s nama?

Zašto su ptice na vodu pale,
zašto su Mariji jabuku dale?

Jer nam je Marija od suva zlata...“

6.3. Način života

„Živili smo u maloj kućici ja i mojih sedan braće i sestara s materom i ćaćom. U Klisu je bila ta kućica, malo ispod same tvrđave. Nismo imali mogućnosti ka šta ih vi danas imate. Mater nas je svaki dan dizala iz kreveta u cik zore jer je tribalo odvest stoku na ispašu. Ja i moja braća smo tako morali barem dvi ure dnevno čuvat koze, naizmjenično svaki od nas, zatim bi s ocem pošli radit u polje.

[50] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

Sestre su stale u kući i čuvale mlađu braću, a mater in je već od ranih dana stavljala iglu u ruke i i učila ih plesti. One su šivale meni i braći robu koju smo nosali okolo, a i onu za školu.

Nakon šta bi obavili svoj dia posla tribali smo ić u školu, koja je bila daleko. Spuštali bi se pješke iz Klisa do škole koja je onda bila u Solinu i zimi i liti. Nije onda bilo autobusa, a rjetko koja familija je mogla sebi priuštit auto koje je tada bilo luksuz. Sićam se da bi pješačili dosta dugo, a kad bi došli kući opet nas je čeka dia posla koji smo morali obavit.

Kako smo skromno živili i bili podjeljeni na poslove, nije nam ostalo puno vrimena za igru, a ni za učenje. Ja san mora sa svojim starijim bratom skoro svako jutro nosit mliko koje bi mater izmuzla od koza sa Klisa na ramenima da ga prodamo. Mi dica spavali smo svi u istoj prostoriji na par spojenih kreveta dok su mater i ćaća bili u drugoj prostoriji. Nekad bi majka znala ostat malo duže s nama i pričat nam priče dok ne zaspemo, al se nikad nije puno zadržavala jer bi nas ujutro opet dizala u cik zore. Nakon šta bi završili školu odma bi pošli radit, nismo imali mogućnosti za studiranje.

A i čini mi se da je onda bilo i lakše nać posa nego danas, barem nešto sitno da bi imali za svoj džeparac. Majka bi nam pričala da se ljeti za ispaša znala čuti pisma malih čobanica koje su čuvale svoju stoku gore visoko u brdu. Ovako je pisma išla:[51]

„Mila majko, zatvori vrata
Da moj dragi ne uđe u dvor
I reci mu da ja spavam
I na ljubav zaboravljam.“

Ili ova druga:

„Kad sam bila mala ja
gojila sam ružu cvijet
Gojila je za mog dragog
kad mi pođe on u svijet...“

[51] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.

6.4. Hrana

„Navečer bi mater spravljala domaći kruv. Malo brašna, vode, kvasca i soli bi zamutila, a isprid kuće je bia mali komin u koji bi stavila par drva da dobije žara. Stavila bi smisu pod peku i napravila nam kruv. Sićam se da nam je najveća poslastica bila na taj kruv namazat malo svinjske masti i posut sa šečerom jer nije onda bilo ni čokolade ni bombona. Išli bi spavat rano jer nismo imali televizije, a i bili bi umorni. Sestre su često kad bi imale vrimena znale spremit nama fritule onako kako ih je baba učila. Stavile bi u veliku zdilu brašna, u to bi naribale malo limunove kore samo da dobije miris i okus, znale bi nekad stavit i malo soka od jabuke. Zatim bi dodale malo masti i patate, te bi stavile još u smjesu dva domaća jaja i sve bi to zasladile s malo cukra. Onda bi tu smisu dugo mišale dok se ne usitni sve. Žlicom bi uzimale mali dio smjese i stavljele ga na vrilo ulje. To bi se frigalo par minuti i iza kad bi bile gotove znala bi posut još malo cukra po njima. Tako bi mi najčešće u litnjim danima znali sist na verandu, pričat zabavne priče i jest fritule.“[52]

6.5. Pranje kose i robe

„Prije nisu postojale mašine za robu i mašine za suđe ka šta postoje danas. Srića kad smo se preselili u Solin imali smo blizu riku Jadro. Mater bi sa sestrama uzela puno vidro robe i mali sapunić te bi se spustile na riku kako bi oprale tu robu. Ponile bi i bruškin ako bi imale, ako ne onda bi kamenom morale drljat mače koje su bile na robi. Nije ondan bilo praškova ka i danas za uklanjanje mača. Kosu bi sestre prale tako sta bi napunile u vidro vode i nad lavandinom bi polivale jedna drugoj kosu i tako je prale. Kosa bi se onda ručnikom ražentala da što prije osuši ili bi se izašlo na sunce“.[53]

7. Gašpina mlinica

Gašpina mlinica spominje se prvi put 1711. godine. Više je puta pregrađivana te je u prvoj polovini 20. stoljeća u njoj radilo petnaest mlinskih postrojenja. Buble navodi da su mlinovi Gašpinih mlinica pripadali najrasprostranjenijem tipu dalmatinskih mlinova s vodoravnim mlinskim kolom. Također ističe da je konačno formirana u sklop od četiriju

[52] Ante Pleština, rođen 17.3.1950. u Klisu.
[53] Dražen Pleština, rođen 20.10.1953. u Klisu.

međusobno povezanih kuća koje su u smjeru sjever-jug nanizane pod malim akumulacijskim jezerom na desnoj strani Jadra. Akumulacijsko je jezero osiguravalo stalan dotok vode čak i u sušnim ljetnim danima. „Povijesni kontinuitet i etnografsko značenje Gašpine mlinice upućuju na razvoj gospodarstva solinskog područja te daju Gašpinoj mlinici spomeničku vrijednost.“ (Buble, 2012:99)

„I od prijašnjih vrimena uz obalu rike Jadro bili su pašnjaci i bogati vrtovi, a iznad korita su se radile mlinice i stupe. Ovde su žito mlili seljaci iz Zagore koji bi se u jesen nakon vršidbe u karavanama spuštali sa Klisa. U Solinske mlinice žito su donosili i ljudi s otoka u barkama koje su dolazile sa Čiova, Korčule, Šolte i Brača. Tako bi nanizane uz obalu rike čekale svoj red. Mlinice su bile na brzacima, a ako prirodni pad vode nebi pokrenia rad mlina, voda bi s veće visine išla kroz strmu žljeb te onda udarala u propele na vretenu koje je okretalo mlinski kamen. Kraj svake mlinice se nalazia prostor di se smišta hambar za ujam i vriće sa žitom, a neke od njih su imale i prostor di su mlinari čekali svoj red.

Ova mlinica je jedna od sačuvanih na rici Jadro. Napravljena je u 18. stoljeću, a radila je do polovice 20. stoljeća. Nekada je u njoj bila i brusionica stakla. Zatim je napuštena, urušia joj se krov i propala unutrašnjost.. I danas Solinjani nastoje obnoviti ovu staru mlinicu jer prije svega ona predstavlja spomenik kulture. Tako se nedavno opet zavrtia njen mlin, ali danas se tu može kupiti i brašno, taman prosijano i spremljeno u škartoc. Tu se može pogledati i izložba starih alata koje se koristilo na ovom području.“[54]

8. Poslovice i zagonetke

8.1. Poslovice

Prema suvremenim istraživanjima poslovice se terminološki svrstavaju u najjednostavnije ili najsitnije oblike odnosno u minijature ili mikrostrukture. „Poslovica je samosvojan usmenoknjiževni oblik, sa zasebnim oblikovnim zakonitostima te zasebnom estetikom i izvedbom.“ (Kekez, 1996:13)

Kekez navodi da su poslovice precizne, slikovite izreke, koje uopćavaju i tipiziraju raznovrsne životne pojave. Također ističe da poslovica uvijek apstrahira životno iskustvo u poentu, zaključak ili komentar i izravno ga, odnosno zaokruženo izriče. „Što se tiče

[54] Filip Modrić, rođen 23.7.1977. u Splitu.

sintaktičke strukture poslovica je uvijek cjelovita te se sastoji od rečenice jednodijelne ili dvodijelne.“ (Kekez, 1996:45)

Ono što je karakteristično za poslovicu jest, kako Kekez navodi, da se one pojavljuju u raznim kulturama svijeta, a s druge strane karakterizira ih i potpuno, opće važeće izražavanje misli i osjećaja i uspostavljanje poante. Poslovice se smatraju autonomnim usmenoknjiževnim oblikom. Kekez navodi da s obzirom na uvjerenje da su svi usmenoknjiževni oblici jednako stari, zacijelo koliko i sam čovjek i njegova misao, poslovice su nam primjerima i drugim svjedočanstvima poznate od najstarijih vremena i najstarijih naroda.[55] (Kekez, 1996:13)

Danas, u hrvatskoj literaturi, najčešće su u uporabi dva naziva: prirječje i poslovica. „Termin poslovica ustaljuje se u 19. stoljeću, a porijeklo mu je iz ruskog jezika. Prvi hrvat koji ju je upotrijebio bio je Dubrovčanin Joakim Stulli u svom trodijelnom rječniku: *Rječosložje iliričko-talijansko-latinsko* gdje stoji i dokaz da je riječ preuzeo iz ruskoga rječnika.“ (Kekez, 1966:15)

Dragić navodi da Hrvati redovito upotrebljavaju izraz priričje i njegove varijante prirečje, pririč, priričak, proričje i sl. što označava doslovan prijevod latinskog izraza *proverbium*. (Dragić, 1996:13)

U nastavku rada navedene su neke od poslovica koje su se koristile na području Klisa i Solina:

„ Radi čoviče ka da ćeš živit sto godina,
a živi ka da ćeš sutra umrit.“

„ Ako sanjaš jabuke ić ćeš u svatove!“

„Ako sanjaš da si vadia zub, neko će umrit u obitelji!“

„Kad lastavice lete nisko i cvrkuću, eto nam kiše!“

„Ako pivac kukuriče u podne bit će kiše!“

[55] Dokaz za to nam je izuzetno velik broj poslovica koje možemo pronaći i u samoj Bibliji. Danas se one još nazivaju “izrekama” i “mudrim izrekama”, dok ih bosanski franjevci 17. i 18. stoljeća imenuju *prirječjem*, što označava hrvatski višestoljetni naziv za poslovicu. (Kekez, 1996:13)

„Ako dim vije ravno, bit će lipo vrime!“

8.2. Zagonetke

Zagonetke su prisutne u usmenoj komunikaciji od najstarijih civilizacija do današnjih dana te se one smatraju svjetskim, kulturnim i književnim fenomenom. Kekez ističe da su one po žanru, minijaturni usmenoknjiževni oblik. (Kekez, 1996:205)

„Zagonetke su binarna mikrostrukturna književna djela kojima se metaforično zagoneta o pojavama, predmetima, događajima, životinjama, osobama i sl. Sastoje se od pitalice (zagonetke, zagonetljaja) i odgovora (odgonetke, odgonetljaja).“ (Kekez, 1996:205)

Kekez navodi da se u prošlim vremenima, zagonetkama se provjeravala intelektualna zrelost mladeži koju se uvodilo u svijet odraslih. U takvom obliku zadržale su se i u usmenim epskim pjesmama i pripovijetkama kao preprečljivo sredstvo u narativnom procesu koju treba prevladati kako bi se moglo doći do cilja. (Kekez, 1996:205)

Također navodi da je za zagonetke karakterističan metaforički način izražavanja, stoga se odgonetanjem zagonetke dešifrira metafora ili interpretira pjesma.[56] (Kekez, 1966:215)

Iako su zagonetke minijaturne forme isto kao i poslovice, oboje se pojavljuju u istim izdanjima kao što su kalendari, opširni zbornici. Kekez navodi da zagonetki ima manje negoli poslovica, a i da su manje tumačene od njih, a posebno da su se manje upotrebljavale u književnim djelima. (Kekez, 1996:211)

U nastavku rada navedene su neke od zagonetki koje su se koristile na području Klisa i Solina.

„ Crno, malo na putu čeka mesa.“

„ Šum šumi, grm grmi iz njeg bela gospa leti.“

„ Puno sito lješnjaka, a među njima jedan oraj.“

[56] „Funkcija zagonetki je da osvježavaju duh, bude znatiželju, razvijaju sposobnost apstraktnoga mišljenja, dosjetljivosti, moći zapažanja, pa su i jezik i kompozicija tomu prilagođeni, stoga jezik zagonetki i njihov ritam moraju bit zvučni. Prema funkcijskom, odnosno oblikovnom kriteriju zagonetke se dijele na: zagonetke-pitalice, zagonetke-smicalice, zagonetke-skrivalice te računske zagonetke.“ (Kekez, 1996:216)

9. Zaključak

Kada se pogleda malo u prošlost može se zaključiti koliko je tradicija naših praotaca i pramajki, odnosno naših predaka, bila iznimno bogata. Ta tradicija izgradila je nas i naše živote, stvorila od nas kvalitetne osobe. Sve što imamo, a što su nam ostavili naši preci bilo preko usmenih predaja ili nešto konkretno, opipljivo, ostavilo je dubok utisak na našim životima. Praktički možemo reći da prošlost u mnogim stvarima projicira sadašnjost.

Ljudi danas žive u jednom globalnom svijetu gdje svatko gleda svoje potrebe, teži ka nekom cilju i zanemaruje odnose s drugim ljudima zbog nedostatka vremena. Ljudi nisu ni svjesni da zanemarujući svoju tradiciju, odnosno kulturnu baštinu ne mogu u potpunosti otkriti svoj identitet i izgraditi se kao kompletne osobe sa dubokim znanjem o svom porijeklu i prošlosti svojih predaka.

Prije je život bio mnogo teži nego danas. Nije bilo struje, vode, žene su robu nosile prati na rijeku, nije bilo raznih pomagala i kućanskih aparata koji uvelike olakšavaju život. Živjelo se u siromaštvu i neimaštini, ali ipak su ljudi pronalazili načine da budu sretni, da iskoriste život najbolje što mogu. Oni su imali bolje međuljudske odnose. Nije se sjedilo pred kompjutorom, nego pred kućama zajedno s drugim prijateljima, pričale su se razne priče, predaje, legende, živjela je usmena književnost u ljudima i preko ljudi. Iako prije nisu postojali mediji koliko ih postoji danas naši preci imaju bogatu kulturu, a draž je u tome što se ona prenosila usmenom predajom odnosno tradicijom.

Kako bi usmena književnost i dalje mogla živjeti moramo čuvati svoju baštinu, duhovnu i kulturnu. Usmena književnost je važna za svako pojedino ljudsko biće jer na taj način čovjek spoznaje tradiciju i kulturu svojih predaka Trebamo ono što imamo sada prenositi budućim naraštajima i generacijama. Priče koje su se prenosile s koljena na koljeno i pjesme koje su se pjevale iz naraštaja u naraštaj ostale su zapamćene i danas, a sad je na nama da ih prenesemo budućim generacijama. Te priče bi trebale u nama probuditi znatiželju i potaknuti nas da i dalje istražujemo to pitanje. Upravo to i jest cilj usmene književnosti da nas potakne na razmišljanje i istraživanje naše prošlosti. Isto kao što su nama naši očevi usadili ljubav prema onome iz čega smo potekli, tako i mi trebamo svojim potomcima prenositi svoju tradiciju i čuvati svoje duhovno i kulturno blago.

Rječnik

B

- bruškin - četka

F

- familija – obitelj
- fešta – zabava

G

- guvno – prostor na kojem se pšenica odvaja od stabljike

H

- hambar – sprema za stočnu hranu

J

- jaža – žlijeb

K

- karavana – veća grupa trgovaca
- kolovaja – žlijeb
- **M**
- mača - mrlja
- mištani – sugrađani

P

- praćica – praćka
- propele – žice

R

- rika – rijeka

U

- ujam – ušur, samljeveno žito

V

- vidro – posuda za pranje robe
- vreteno – osovina
- vršidba – odvajanje pšenice od stabljike

Ž

- žega – vrućina

Izvori

Popis kazivača:

- otac Dražen Pleština rođen 20. 10. 1953. godine u Klisu, živi u Solinu

- stric Ante Pleština rođen 17. 3. 1950. godine u Klisu, živi u Solinu

- profesor Filip Modrić rođen 23.7. 1977. godine u Splitu, živi u Solinu

Literatura

1. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

2. Buble, Sanja, *Gradnja mlina-umijeće koje nestaje;Gašpina mlinica u Solinu,* Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, Ministarstvo kulture, Uprava za zaštitu kulturne baštine, Konzervatorski odjel u Splitu, Split, 2012.

3. Čapo-Žmegač, Jasna, *Hrvatski uskrsni običaji, Korizmeno-uskrsni običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica.* Golden marketing, Zagreb 1997.

4. Dragić, Marko, *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata,*Crkva u svijetu, br. 3, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

5. Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,*Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007.

6. Dragić, Marko, *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina, Vol. 10, No, 10/2, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2015.

7. Dragić, Marko, *Badnja noć u folkloristici Hrvata,* Croatica et Slavica Iadertina br. 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010.

8. Dragić, Marko, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi,* Crkva u svijetu br. 1 (1-196), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

9. Dragić, Marko, *Duhovna baština hrvata u šibenskom zaleđu,* Godišnjak Titius, godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, br.3, 2011.

10. Dragić, Marko, *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini,* Obnovljeni časopis: časopis za filozofiju i religijske znanosti, Filozofski fakultet sveučilišta u Splitu, br.3, Split, 2013.

11. Dragić, Marko, *Murterska tradicijska baština u suvremenom narodnome pamćenju,* Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, br.2, 2010.

12. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*,Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.

13. Dragić, Marko, *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi,* Crkva u svijetu, Vol. 50, No. 2, Split, 2015.

14. Dragić, Marko, *Spasovo u hrvatskoj tradiciskoj baštini,* Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2009.

15. Dragić, Marko, *Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri,* Zbornik radova filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, br.5, Split, 2012.

16. Dragić, Marko, *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata,* Croatica et Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014.
17. Dragić, Marko, *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hravta,,* Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, br.2, 2016.
18. Dragić, Marko, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji,*Crkva u svijetu, br. 1, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2007.

19. Dragić, Marko, *Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata,* Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, br.2, 2013.

20. Dragić, Marko, *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata,*Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, 2010.

21. Dragić, Marko, *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croatica et Slavica Iadertina, br.8, 2013.

22. Katić, Lovre, *Solin od VII. do XX. stoljeća,* Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, Solin, 1956.

23. Kekez, Josip, *Poslovice, zagonetke i govornički oblici,* , SHK, MH, Zagreb 1996

24. Mijatović, Anđelko, *Petar Kružić-kliški i senjski kapetan,* Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu,Zagreb, 1990.

Sažetak

Suvremena etnografija kulturne baštine u solinskom i kliškom kraju

Solin i Klis mala su mjesta koja se nalaze u blizini Splita. Za njih se veže bogata kulturna baština i duhovna tradicija. Različite povijesne predaje u koje se ubrajaju predaje o Svetom Dujmu, caru Dioklecijanu, Petru Kružiću opisuju nastanak i razvoj ovih mjesta. Povijesne predaje opisuju povijesne događaje i osobe. Iz ovih predaja saznajemo o prošlosti, odnosno o događajima koji su utjecali na razvoj sadašnjeg života u tim gradovima. Ova mjesta poznata su i po bogatoj duhovnoj tradiciji. O toj tradiciji ne možemo saznati mnogo iz znanstvenih radova. Najbolje ju možemo upoznati kroz razgovor, odnosno preko istinitih iskaza ljudi koji su živjeli i dalje žive u tim mjestima i koji su dio te duhovne baštine. Oni nam najbolje mogu predočiti kako su obilježavali blagdane kao što su Božić, Nova godina, Sveta tri kralja, Svi sveti i Dušni dan, Sveti Ivan, Uskrs i ostali kršćanski blagdani. Običaji koji se vežu za te blagdane ne razlikuju se mnogo od običaja koje i mi danas poštujemo. Isto tako ti iskazi nam najbolje mogu posvjedočiti o nekadašnjem životu, odnosno načinu života kojim su živjeli naši preci. Taj život se uvelike razlikovao od današnjeg života, život bez tehnologije, bez struje, jedan puno mirniji način života koji se temeljio na boljim međuljudskim odnosima. Pričale su se razne priče, predaje i legende koje su se prenosile idućim naraštajima zbog čega se i očuvala duhovna baština ovih mjesta. Preko tih priča živjela je usmena književnost kroz ljude. Upravo to i jest razlog postojanju usmene književnosti. Ona je važna za svakog čovjeka posebno jer potiče na razmišljanje i istraživanje vlastite prošlosti.

Ključne riječi: tradicija, kultura, baština, predaje, književnost

Summary

Contemporary ethnography of cultural heritage in the area of Solin and Klis

Solin and Klis are small places near Split. They are characterized by rich cultural heritage and spiritual tradition. Different historical legends among which are included legends about Saint Dujam, emperor Dioklecijan, Petar Kružić are describing formation and development of these places. Historical legends are describing historical events and persons.

From these legends we can learn about the past or about the events that have influenced on the development of contemporary life. These places are famous by its rich spiritual tradition. We can't find out a lot from scientific articles about this tradition. About this tradition we can get to know the best trough the conversation or via true statements of people who lived and still live in that places and who are a part of that spiritual heritage. They can present the best how they celebrated holidays like Christmas, New Year, Epiphany, All Saints'Day and All Souls'Day, Saint Ivan, Easter and other Christian holidays. Customs that binds to these holidays are not different from customs that we respect today. Those statements can present us former life or the way of life of our ancestors. That life was different from current life, life without tehnology, without electrical power, one calmer way of life which was based on better human relations. Variety of stories and legends were narrated and they were passed on to succeeding generations. Oral literature has lived through people via these stories. This is clearly the reason for the existance of oral literature. Oral literature is important for every human being because it stimulates deliberation and research of the own past.

Key words: tradition, culture, heritage, legends, literature